

Jānis Straujāns
**JAU PAGĀJUSE
BAIGA NAKTS**

*DRAMATISKAS EPIZODES
NO 1905. GADA REVOLŪCIJAS*

Trijos cēlienos, piecās ainās

PERSONAS

1. Jurgis Plauks, saimnieks
 2. Milda, viņa meita, ģimnāziste
 3. Krustmāte Anna, Plauka māsiņa
 4. Jānis Karsons, kalps
 5. Pēteris Dzilna, kalps Plaukos
 6. Kate, kalpone
 7. Griška Dzirkalis, reālskolnieks
 8. Krišs Lakta, skolotājs
 9. Mežaks, mašīnists dzirnavās
 10. Zvīgurs, drēbnieka mācekļis
 11. Andrejs Dzirkalis, rentes māju saimnieks
 12. Dora Vaitis, vaļeniece
 13. Andris, viņas dēls
 14. Birzgalis, rentnieks, malu mednieks
 15. Klāvs Dorums, vecs rentes māju saimnieks
 16. Ronis, muižas kalps
 17. Vecene
 18. Meitene
 19. Pagastvecākais
 20. Viņa sieva
 21. Students, muižkunga dēls
 22. Strādnieks
 23. Ulānu palkavnieks
 24. Adjutants
 25. Ulānu apakšvirsnieks
 26. Uradņiks
 27. Barons Rops, muižas īpašnieks, brīvprātīgais policists
 28. Cilvēks ar brillēm
 29. Pirmais viesis
 30. Otrais viesis
 31. Viešņa
- } ēdnīcā

Zemnieki, zemnieces, ulāni, policisti, ēdnīcas apmeklētāji.

Pirmā cēliena pirmā aina — Plauku klētī; otrā aina — Zilgales kapsētā. Otrā cēliena pirmā aina — Plauku dzīvojamā mājā; otrā aina — pagastnama tiesas zālē. Trešais cēliens — Rīgā, ēdnīcā.

PIRMAIS CĒLIENS

Pirmā aina

Jauna priežu balķu klēts Plaukos. Nakts. Klētī pie griestiem deg petrolejas lampa. Sienā pa labi logs, aizklāts ar tumšu lakatu. Pie loga galdiņš, galdautu pārklāts. Uz galdiņa deg lampa zem zaļa papīra kupola. Dibenssienā durvis. Kaktos pa labi gultas; dibenskaktā gulta pārklāta strīpainu, priekšējā — baltu segu. Pa kreisi no durvīm toveris ar vāku. Klēts vidū, zem lampas, nekrāsots neapklāts galds; uz galda cepešu panna; pannā — hektogrāfa masa. Divās pusēs galdam nekrāsoti soli. Pie mazākā galdiņa — koka ķebliši. Pie sienas pa kreisi — plaukti. Plauktos grāmatas, trauki utt.

Klētī Milda, Pēteris Dzilna, Jānis Karsons,
Krišs Lakta.

Pēteris Dzilna, 27 gadi vecs, slaidis tumšmatis, tumši iededzis, tumšām ūsām, kuras viņš laiku pa laikam kareiviski sagriež; baltā linu kreklā un pelēkās audekla biksēs, basām kājām; stāv klēts vidū pie galda un, noliecies pār pannu, novelk uzsaukumus, papīra loksnes ar veļas rulli nogludinādams. Milda, 17 gadus veca brūnmate ar garu bizi, brūnā ģimnāzistes tērpā un melnā priekšautā; kārtro baltas papīra loksnes un sniedz tās Pēterim.

Jānis Karsons, 19 gadus vecs, gaišiem, isi apcirptiem matiem, plecīgs, neveikls, sārtiem, vējā dedzinātiem vaigiem; ģērbies tāpat kā Pēteris; uzmanīgi kārtro novilktais loksnes, ko Pēteris sviež uz grīdas. Krišs Lakta, 25 gadi vecs: sēd pie mazā galdiņa, pipo papirosu un raksta; garie, gaišie mati krīt tam uz pieres, viņš tos laiku pa laikam atbida ar

*roku; ģērbies pelēkā vasaras uzvalkā, baltā ap-
kaklītē ar melnu kaklasaiti.*

Pēteris Dzilna (*paklusi dzied*).

Draugs draugam teic: klau, brāli, beidz

Priekš kungiem sviedrus liet!

Kur brīvi vīri darbu veic,

Tur kungs ir lieks, man šķiet...

(*Visi, arī Lakta, ar roku takti sizdams, piebalso.*)

Kur brīvi vīri darbu veic,

Tur kungs ir lieks, man šķiet.

Pēteris Dzilna

Sen vergu jūgs jau nokratīts,

Vairs nenāks atpakaļ;

Bet strādnieks, kungu klaušās dzīts,

Pats sevim ķēdes kaļ...

Visi

Bet strādnieks, kungu klaušās dzīts,

Pats sevim ķēdes kaļ...

Milda. Klau, Kriš, — vai tu vēl ilgi rakstīsi savu
sprediķi? Labāk būtu licies uz auss — rīt vajadzīga
skaidra galva.

Krišs Lakta (*nepacietīgi atmet ar roku*). Ne-
traucē! Nav taču joks — runāt kapu svētkos... Tas
man pirmoreiz nāk priekšā... (*Turpina rakstīt.*)
Saki labāk — vai patruļas ir savās vietās?

Milda. Kur tad gan, ja ne savās vietās? Kate
aizgāja apraudzīt — gan jau dzirdēsi.

Pēteris Dzilna

Bet dažs jau pamodies un kliez,

Sāk citus modināt:

— Uzmoties, ķēdes drupās triec,

Vaj'g šķēpus kaldināt!

Visi

Uzmoties, ķēdes drupās triec,

Vaj'g šķēpus kaldināt!

Jānis Karsons. Bet kā būs ar ieročiem? Mums

taču rīt skolmeistars (*rāda uz Laktu*) un tie pilsētas biedri jāapsargā: baronu «zelbstšmuce» ar būs kapsētā.

Milda. Par ieročiem jāgādā Griškam. Nez kur tas pagāns tik ilgi paliek...

Pēteris Dzilna. Gan jau būs klāt!

(*Turpina dziedāt.*)

Raug, raug, kā aug ar katru brīd'

Sis cīnītāju bars!

To acīs svēta uguns spīd,

To rokās pasaul's svars!...

Visi

To acīs svēta uguns spīd,

To rokās pasaul's svars!

Kate (*patukla gaišmate, gadu 20 veca; lēni atver durvis un ienāk klēti; paklusi Mildai*). Biju pie Mežaka. Teica, ka nupat pa lielceļu aizjājis barons Rops.

Milda. Vai dzirdiet? Barons jādelē pa lielceļu!

Neliels apjukums. Darbs apstājas.

Krišs Lakta. Lai jau! Viens viņš šurp nelīdis. Un, ja manīsim citus, spāpēsīm izklīst.

Visi nomierinās. Turpina strādāt. Pēc brīža durvis atsprāgst vaļā un klēti ieskrien drēbnieka palīgs

Zvīgurs.

Zvīgurs (*mazs, kalsnējs tumšmatis, gadu 19 vecs, zilā, ar sarkanu saiti apjoztā krievu kreklā, kājās garie zābaki; uztraukts, runā nesakarīgi*). Nedod tavu galu!... Un tad viņš mani tincināja, tincināja... Sak, ko es tā pa nakti vazājoties...

Milda (*pārtrauc*). Pag, ko tu sturbuļo? Kas tevi tincināja? Stāsti pēc kārtas!

Zvīgurs. Nu, muižkunga jaunskungs no Zilgales. Man, tai patiltē dežurējot, gluži tā vēsi palika. Vardes un rupuči ložņā — ne tu zvaigznes redzi, nekā...

Pēteris Dzilna. Zvaigznes šim ievajadzējies!

Žvīgurs (*turpina*). Nodomāju: sak, jāizlien bišķi elpu atvilkt, aplaist kādu riņķi ar vellapēdu. Nu tad izlīdu ar. Drāžu taisni uz Zilgales kroga pusi — vējš šņāc gar ausīm, zvaigznes, liekas, pretim skrien, rudzu smarža tā vien kutina nāsis...

Pēteris Dzilna. Velns, cik dzejiski!...

Žvīgurs (*turpina*). Te uzreiz no kroga puses drāž man viens ar vellapēdu pretim un, tiklīdz tiek tuvāk, — stop! — nokrīt kā akmens man priekšā. Uzkliedz: «Puiš, apstāj!» Tūliņ pazinu: Zilgales muižas jaunskungs, studente. Redzu: šim brauniņš rokā. Neko darīt — apstājos, saku: «Labvakar, jaunskungs!» Kurp es braucot, šis prasa. — Kurp tad nu braucu, tāpat vien — frišu gaisa lupti paelpot. — Kur dzīvojot? — Sak, tepat, kaimiņpagasta Īlenos. — Bet jaunskungs man atcērt: Īlenos friša gaisa esot diezgan! — Tiesa kas tiesa, es atbildu, gaiss jau tur ir, bet te man netālu tāda maza padarīšana. Te šis paliek ausīgs: kas tā tāda par padarīšanu? — Te man pazīstama meita dzīvo, es saku, braucu meitās. Sis atkal: kādēļ tik vēlu? — Kas nu par vēlumu, jaunskungs, es saku, tepat līdz divpadsmitiem strādāju, saimniekam svētdienas bikses šuvu. Nav jau mums, darba cilvēkiem, kā pie kungiem: brauc meitās, kad patik. Mums jau, kad pāra stundiņas atliek, tad ar tā prieka diezgan. — Nu, tad lai braucot vien... Un tā mēs aizlaidām katrs uz savu pusi.

Jānis Karsons. Par velti tik ilgi plāpāji ar to jaunkungu, varēji smērēt pa ļepu — liecinieku tak nebij.

Lakta. Nē, Jān, tas gan nebūtu bijis labi. Tādos gadījumos nedrīkst kauties. Bet tu, Žvīguriņ, — kādēļ tu īsti šurp skrēji, ja viss tik labi beidzies? Kas tad paliek tavā sarga vietā?

Žvīgurs (*apjucis*). Bet es tak... gribēju pastāstīt...

Lakta. To tu varēji izdarīt arī vēlāk.

Žvīgurs. Nu tad es braukšu atpakaļ uz patilti. Tikai... vai nebūtu kas ko iekost? (*Skatās uz Mildu.*)

Milda. Pats kā diegs, bet bāž kā maisā... Nu labi, Katiņ, ej pameklē.

Kate un Žvīgurs aiziet.

Dzilna (*Žvīguram nopakaļ*). Bet savu posteni tu nedrīksti atstāt. Saproti?

Bīdi klusums. Visi turpina strādāt.

Karsons (*pieiet pie durvīm un paver tās; iepe-lēkā krēslā redzamas ābeles, starp lapām karājas āboli. Klusums. Karsons dziļi atņem elpu. Tad aiz-ver durvis*). Jau gaisma svīst. Bet par miegu ne domāt negribas. (*Jūsmīgi.*) Cik jauki ir gan tā... dzīvot un strādāt...

Ass svilpiens noskan aiz sienas. Visi mazliet sa-raujas.

Milda. Griška! Traks kas traks.

Durvis atveras, un ienāk Griška Dzirkalis.

Griška (*slaidis, kalsnējs gaišmatis, gadus 18 vecs; melnā krievu kreklā ar platu ādas jostu, galvā reālskolnieka cepure, kuras kokardei izlauzti burti; mazliet šļupst*). Sveika būšana!

*Sveicienu neatņem, tikai Karsons un Dzilna norūc:
«Sveiks, sveiks!»*

Milda. Kad tu reiz, Griška, nāksi pie prāta? Tepat jau students, bet uzvedies kā pirmziemnieks.

Griška. Ak tu par to svilpienu?

Milda. Tā jau visu pagastu var uzmodināt. Tak zināji, ko mēs darām.

Griška (*tuvojas Mildai un mēģina to apkampt; tā izvairās*). Mildiņ, nerunā taču tādā saimnieces tonī! Pagastu uzmodināt — tu saki? Tas būtu nieks.

Ja es ar savu svilpienu visu Latviju varētu uzmodināt — tā būtu lieta! Bet apmierinies: pagastā viss kārtībā, kādēļ tad nepasvilpot? (*Sit ar plaukstu pret jostu.*) Bet vai zināt, kas man te par mantiņu? Kas par mantiņu!

Lakta. Vai atvedi gan?

Griška (*izvelk aiz jostas paslēpto Mauzera sistēmas revolveru*). Paskat, kas par malaci!

Visi pēc kārtas apskata revolveru, tad atdod Griškam.

Dzilna. Vai ta' mums ar kas būs?

Griška. Bešā nepaliksāt. Tikai rīt, labāk sakot, šodien, jums darba netrūks: Rīgas kaujinieki būs mūsu kapu svētkos.

Dzilna. Tātad mums neuzticas?

Griška. Nepļāpā niekus, Dzilna!

Lakta. Biedri, te nav runa par uzticību vai neuzticību, bet tikai par lietderību. Vietējiem rīt nav daudz jāradās, tikai nepieciešamā gadījumā. Un ieteicams nomaskoties. Es jau ar būšu tikai otrais runātājs, tā sakot, rezervists, vienā kapu stūrī, no galvenās kanceles runās Rīgas biedrs.

Karsons. Ak tad būs runātājs no pašas Rīgas? Re nu, kā partija par mums ar domā! (*Jūsmīgi.*) Vai zināt, gluži tā silti ap sirdi paliek, kad visu labi apdomā...

Griška. Biedri! Par rītdienu vēl parunāsim. Bet tagad man viens praktisks priekšlikums, kamēr saimnieka vēl nav mājās. (*Glaimojoši.*) Mildiņ, tu izpildīsi manu mazu lūgumu?

Milda. No kura laika tad tu no manis esi sācis ko lūgt? (*Neuzticīgi.*) Kas tev atkal padomā?

Griška. Mildiņ, atļauj izmēģināt jauno revolveru! Kā es tagad šauju!... Vakarrīt Biķernieku mežā bij mēģinājumi. Uz desmit soļiem piecas naglas sadzinu

dēlī. Agrāk varēju tikai kārava vai piņa karaļiem galvas nošaut.

Dzilna. Jā, tas jau gan ir vieglāk kā sašaut galvas īstiem karaļiem.

Milda (*Griškam*). Melo tavu melošanu! Viņš naglas sadzinis dēlī!

Karsons. Nesaki vis tā, Milda, Griška no laika gala bij labs šāvējs.

Milda. Bet trāpīt naglai galvā!

Griška. Nu tad es saku — izmēģināsim! Tur, virs tavas gultas, es redzu, ir sienā divas gluži nevajadzīgas naglas. Ar pāra šāvieniem tās būs sienas caurumos kā bezdievis ellē vai ticīgais paradīzē.

Milda (*skatās vaicājoši Laktā*).

Lakta. Labāk lai paliek. Nakts laikā šāvieni tālu dzirdami. Griška mums citā reizē parādīs, kā naglas dēstīt.

Griška (*ar nožēlošanu*). Kad vēl tāds jauks vakars būs kā šovakar!

Kate (*ienāk klēti*). Saimnieks mājā! Pamanījis klētī uguni. Prasa, kas te atkal esot — sapulce, vai? Es teicu, ka tāpat šo to palasījām un papļāpājām. Nu, tad viņš ar nākšot papļāpāties, esot pie labas dūšas... (*Skatās jautājoši Laktā*.) Tos uzsaukumus?...

Lakta. Savākt un toverī! Labi, ka tikām pie laika galā. Dzilna, tu drīz beigsi?

Dzilna (*novelk pēdējos uzsaukumus*). Tā. Es savu darbu esmu padarījis.

Visi salasa uzsaukumus un sviež toverī. Viena lapina nokrīt gar sienu uz grīdas. Toverim uzliek vāku. Hektogrāfa masu Dzilna sajauc un iegāž podā, tad noliek uz plaukta. Ārā uz klēts lieveņa pasmagi, lēni soļi. Durvis atveras, un klētī ienāk
Plauks.

Plauks (*vidēja auguma, kalsnējs, tumšiem, kup-*

liem, iesirmiemi matiem un ūsām, gadus 50 vecs, gāros zābakos, pelēkās pašauštās drēbēs, baltā apkaklītē ar puķainu kaklasaiti, rokās resna paegļa nūja, viņš iereibis un jautrs). Tad labsvakars, jaunie pasaules lāpītāji! Vai es netraucēju?

Lakta. Plaukatēvs, kā tad saimnieks savā mājā var kādu traucēt? Pie tam tik simpātisks kā jūs?

Plauks. Simpātisks vai ne, bet vienu ko es gan zinu: kungu draugs es neesmu! Par to jūs, tie pasaules lāpītāji, varat būt droši. Bet vienam otram no jums (*Plauks pētoši paveras uz Dzilnu un Karsonu*) jau uz saimniekiem ar nagi niezot. Neprāts! Jo kas gan ir saimnieks — vai ne tas pats zemnieks? Vai mans tēvs un tēva tēvs nav muguras liekuši vācu kungu klaušās? Vai manas rokas nav sarepējušas, zemi arot, sienu vālas gāžot, mēslus tīrumā vedot? (*Rāda savas rokas.*) Un es tad lai būtu ar kungiem? Nekad!

Karsons. Ticam jau, saimniek, ticam.

Plauks (*apskata klēti, ierauga aiz tovera uzsaukumu, paceļ to un sāk lasīt*). Kas tad tā par lapiņu? Kur tā te gadījusies? Tak kāds no tiem pašiem pasaules lāpītājiem būs atnesis! «Visiem lauku darbrūķiem...» Nekas, tie Rīgas buntavnieki smuki raksta... Pareizi, pareizi: «Lauzt vācu muižniecības varu! Iznīcināt viduslaiku atliekas mūsu zemē...» (*Plauks kā uzvarētājs noskatās klātesošos.*) Ko es saku? Iznīcināt vajaga muižnieku privilēģijas! Ko tas nozīmē: zeme, lauki, mežs pieder zemniekam, bet viņam nav tiesības nošaut savā mežā zaķi, kas apkremt viņa ābeles? Muižu rati izbraukā ceļus, bet zemniekam tie jālabo! Vai tā ir taisnība?

Griška. Traka netaisnība! Tādēļ jau mēs ar Birzgali sen tos zaķus un bukus šaujām bez atļaujas.

Plauks (*turpina lasīt*). «Baltijas muižnieki — cara patvaldības stiprākais balsts. Uz cara pavēli tie

ir lējuši un lej darbaļaužu asinis...» (*Plauks pārtrauc lasīšanu; nepacietīgi nospurcas.*) Par to ķeizaru nu gan vajadzēja uzmanīgāk. Viņš jau nav tik vainīgs kā viņa ģenerāļi. Kas tad būs bez ķeizara? Nekārtība. Sava kārtība visur vajadzīga. Vai tiem frančiem tur tai republikā ir kāda lāga kārtība? Nav! Jukas un zādžības, un visādas panamas. Mums vajaga laba valdnieka. To es saku. (*Skatās, kā piekrišanu meklēdams, apkārt; kad redz, ka visi klusē, turpina lasīt.*) Tā, tā. (*Sarauca uzacis.*) «...Arī mūsu saimnieku kalpiem jādomā par sava stāvokļa uzlabošanu. Saimnieki tos izsūc...» (*Plauks uztraucas.*) To nu gan es nebiju gaidījis! Es — izsūcējs? Nu sakāt tak — tu, Pēter, un tu, Jāni, — vai tad es jūs izsūcu?

Karsons (*nedroši*). Tā nu gluži gan nevar teikt. Lapiņā jau nebijāt jūs domāti.

Plauks. Bet visi saimnieki, visi! Arī es. Tur nekas nav teikts par kādiem izņēmumiem. Tātad arī mani ņems aiz sprandas...

Dzilna. Tur, saimniek, nekas nav darāms: jūsu šķiru spaidīja muižniecība, mūs spiež i muižnieki, i saimnieki. Kalpam viena alga, kas viņa ādu plēš, muižnieks vai saimnieks; viņam jācīnās par sava stāvokļa uzlabošanu. Tā uzsaukumā arī teikts.

Plauks (*uztraukts*). Tu jau man, Pēter, arvienu tas gudrais. Piemini manu vārdu: tava gudrība tev kaklu lauzīs. Stāvokli uzlabot! It kā pie manis kāds badā būtu bijis. Uz streiku, uz streiku! Kas tad strādās, ja visi sāks streikot? Lai streiko tie pilsētnieki, tiem laika vairāk. Ko tad ēdīsim, ja streikojot rudzi izbirs? Par to jūs, gudrie, nedomājat. (*Pagriežas uz durvīm, taisīdamies iet, bet tad apstājas.*) Mildiņ, vadi tos viesus projām un ej gulēt. Tev vēl par agru caurām naktīm gudrības mācīties, pasauli lāpīt. (*Uzstā ar spieķi pret grīdu.*) Nu tad ar laburītu, gudrie

laudis. Es, muļķis, eju gulēt. Neņemat ļaunā, ka traucēju. (*Aiziet.*)

Milda. Te nu bij mans liberālais tēvs! Tiklīdz lieta sāk grozīties ap saimnieku makiem, tā viss liberālisms vējā.

Griška. Tad jau es savu tēvu, Mildiņ, esmu daudz labāk audzinājis. Pats mācīja mani šaut un sola nākt līdz kauties ar kazakiem.

Karsons. Tavs tēvs jau ar tāds nieka rentnieķelis vien ir. Bet, skat, kas Plaukam par mājām!

Milda. Un tomēr tas vecais Plauks slikts cilvēks nav. Dažureiz man viņa tā kā žēl...

Lakta. Lielsaimnieki var iet zināmā mērā mums līdzī cīņā pret muižniecību un patvaldību. Bet tālāk, cīņā par sociālismu, tie būs mūsu niknākie pretinieki. Tā ir vēsturiska nepieciešamība.

Kate (*atver durvis un sasiņ rokas*). Ak tu žē! Arā jau liela diena, un mēs vēl lampas neesam izdzēsuši. (*Izdzēš lampas, atņem drānu no loga.*) Man jau laiks uz kūti. Kā ta' — krustmāte ar jau klāt.

Krustmāte Anna (*tukla, iesirma, gadus 55 veca, labsirdīga, mazliet klibo uz vienas kājas; atver durvis un izbrīnā apstājas*). Vai die', kas tad tas? No kurienes tad jūs visi te saradušies? Tik agri no rīta! Ko tad manām meitām (*rāda uz Mildu un Kati*) neļāvāt ne izgulēties? (*Apskata Mildas un Kates gultas.*) Pat gultas jau paguvušas uztaisīt. Kurp tad jums visiem tik agri jāskrien? Uz kapu svētkiem tak jūs, pagāni, neiesat?

Griška (*iesmejas*). Bet kā nu ne! Taisni uz kapu svētkiem, krustmāt, mēs visi taisāties. Gribas tā pamatīgi izdziedāties svaigā gaisā.

Krustmāte Anna. Ko nu māžojies, Griškiņ, tu jau allaž tāds traks un vieglprātīgs. (*Katei.*) Bet nu gan, meit, iesim — gotiņas jau gaida. (*Abas aiziet.*)

Lakta. Mums, biedri, vēl šis tas jāpārrunā.

Patruļniekus tagad varam atsaukt. Jān, aizskrej — pārved viņus.

Karsons. Labs ir! (*Aiziet.*)

Lakta. Tātad šodien kapsētā runās partijas propagandists no Rīgas. Es būšu rezervē — kādā kapsētas stūrī. Galvenais mūsu uzdevums — apsargāt runātāju un iepriekš izplatīt uzsaukumus. Apsargāšana jāorganizē Griškam.

Griška. Viss jau ir nokārtots. Rīgas kaujinieki stāvēs kanceles tuvumā, tāpat uz ceļa, pa kuru jāatkāpjas. Mūsējiem jāiejaucas tikai sliktākā gadījumā, ja baroniem būtu pārspēks. Man, skolmeistaram, Dzilnam — jānomaskojas. Mildiņ, vai viss ir kārtībā?

Milda. Grimi un apģērbi ir šķūnī aiz Mazās birzes. Astoņos es jūs tur gaidīšu. Varēšu jūs pataisīt par večiem.

Ienāk Karsons, Mežaks, Žvīgurs.

Mežaks (*25 gadi vecs, cirtainiem, brūniem matiem, platiem pleciem, mazliet sakumpušu muguru; zilā krekļā, garos zābakos*). Sveiki, biedri! (*Sasveicinās ar visiem.*)

Griška. Nu, kas ir no jauna, vecais kausli?

Mežaks. «Zelbstšmuce» gatavojas uz karu. Šonakt pats barons bij nemierīgs. Skraidīja un ošņāja arī visi takšēļi — uradņiks, Zilgales muižas jauns-kungs, vēl šādi tādi junkuri šaudījās pa ceļiem. Mans saimnieks dzirnavās ar jau aizvakar lielījās, sak, tos ziciļus gan tagad malšot, ja tik kur rādīšoties.

Griška. Tad tik būs kaušanās!

Mežaks. Mani tak ar ņemsi līdz?

Griška. Ņemtu jau, ja tev tā kupra nebūtu mugurā. (*Uzsit Mežakam ar dūri uz muguras.*) Tevi jau grūti pārtaisīt tā, lai katrs puika nepazītu.

Mežaks (*nedroši*). Bet varbūt tomēr var?

Griška. Tu būsi rezervē. Nekas, Mežak, neskumsti

vis, vēl jau nāks laiks, kad varēsim tā no visas sirds izkauties, bez maskošanās... (*Aizraudamies.*) Traki skaistā laikā gan mēs dzīvojam, gluži nebijušā laikā! Revolūcija nāk kā negaisa mākonis. Un kā tā tīra gaisu! Kas par baudu — ieelpot šādu gaisu! Kritīs pēdējā baronu vara, kritīs patvaldība. Un mēs — mēs, latviešu puikas, viņus gāžam! Vai tas nav traki jauki? Un — ko var zināt? — vai tik mēs netiekam vēl tālāk nekā savā laikā franču revolūcija un Parīzes komūna — vai tik mēs netiekam līdz pašam sociālismam? Ko var zināt...

Lakta. Nu, nu, Griška, neķer par tālu. Tu jau sāc fantazēt. Vajag reālāk domāt.

Griška (*nomierinās*). Nu, labs ir, domāsim reālāk, kā jau reālistam pienākas. Kas ir ar uzsaukumiem? Tos vēl šorīt vajaga izplatīt.

Dzilna (*noceļ toveram vāku, velk laukā uzsaukumus un liek uz galda*). Tā. Tik vien jau tās mantas ir.

Lakta (*izdala uzsaukumus*). Tev, Žvīguriņ, lapiņas jāizplata kapsētā vēl pirms dievvārdiem, kamēr tauta nav vēl sanākuse. Paspēsi?

Žvīgurs. Nu, kas tur ko nepaspēt? Kā likšos uz vellapēdas, tā aiz-iet!

Lakta. Tev, Mežak, krogs pa ceļam. Izmētā pa stadulu vai kur tuvumā.

Mežaks. Labs ir.

Lakta. Un atlikušos mēs ar Grišku izplatīsim šur tur pa ceļiem. (*Iedod daļu uzsaukumu Griškam un pārējos iebāž sev kabatā.*) Tā. Nu varam iet. Derētu pāra stundas nosnausties.

Griška. Prātīgs vārds. Napoleons pirms kaujas ar esot pāra stundas gulējis. Ne vairāk, ne mazāk.

Lakta. Nu tad ejam. Re, Mildīņai jau acis gluži šauras, uz gultu vien raugās.

Mildā. Ko nu muldi! Kad pašam būtu tik platas acis kā man.

Griška. Ka tev, Mildiņ, tās skaistākās acis, par to neviens nešaubās.

Milda. Un tev tās neglītākās — zaļas kā mūsu raibam runcim.

Griška. Tev, Mild, atkal taisnība — izmaksā!

Milda. Jā, kā tad! Tev jau atkal alus prātā!

Griška. Nē, gluži nopietni. Rīkle sausa kā rijas krāsns. Kādus elles ceļus es vakar neesmu izskrējis, kādus putekļus sarijies!

Milda (*jautājoši skatās Laktā*).

Lakta. Dod jau ar!

Milda. Kad jau pelnījis esi, tad noskalo ar tos putekļus. (*Aiziet.*)

Griška saskatās ar Mežaku un Dzilnu un sāk dungot «Jātnieku dziesmu».

Milda (*atnes paplāti ar glāzēm un šķēlēs sagrieztu sieru; aiz viņas Kate ar alus krūzi*). Tā. Lūdzu, kam slāpst. (*Ielej alu. Griška, Dzilna, Mežaks un Lakta paņem pa glāzei.*)

Milda. Un tu, Žvīguriņ? Vai tev mute nav pa nakti izkaltuse? Vai tu nemaz nedzer?

Žvīgurs. Pie reizes iedzeru gan savu glāzi. Bet šodien tā kā bail: diez kā iziet — man tā galva daudz nekā nepanes. Kad neietriecu ar vellapēdu grāvī. Un kabatā man tak (*sit ar roku pie svārkiem*) proklamācijas!

Milda. Prātīgs puisis! Un tu, Jān?

Karsons. Es nedzeru.

Griška (*sev otro glāzi liedams*). Skolmeistar, uzvelc nu «Jātnieku dziesmu». Paskat, kas par skaistu, varenu rītu. (*Rāda uz atvērtām klēts durvīm, aiz kurām redzams dārzs un rīta rasā mirdzošas, saules apspīdētas ābeles.*) Kāda saule! Napoleonam Austerlices kaujas rītā ar esot spīdējuse saule...

Milda. Atkal viņam saule un Napoleons! Kas tad tu tāds par Napoleonu!

Griška. Ko tu vari zināt, kas no manis vēl galu galā iznāk? Napoleonam bij ģenerāļi, kas cēlušies no suņupuišiem... Kādēļ latviešu rentnieka dēls nevarētu izaugt par revolūcijas ģenerāli? Bet klausies tak, Kriš, uzvelc nu! Ko tu liecies sevi lūgt kā primadonna! (*Kad Lakta klusē, mēģina dziedāt.*) «Jau pa... jau pagājuse...» Nē, man jau neies. Es tik varu piebalsot. (*Lūdzoši.*) Kriš!

Lakta (*nokāsējas un sāk dziedāt; visi citi piebalso. Milda un Kate nosēstas uz savām gultām.*).

Jau pagājuse baiga nakts;
Mēs jājam klusi — kops mums rakts,
Un nāve klāj jau šķirstu.
Vēss rīta vējš pūš agrumā.
Vēl kausu, krodzniec, ātrumā —
Pirms mirstu, pirms mirstu.

(*Apklust.*)

Dzīlna. Velc nu vien tālāk. Iet jau gluži labi.

Lakta (*turpina; citi piebalso.*).

Kam zaļo, zālīt? Asinīs
Tu rožu sārta būsi drīz,
Kas skries pa brūci cirstu!
Šo kausu — rokā zobens ass —
Es dzeru, ka priekš tēvijas
Es mirstu, es mirstu!

Un otru steigšus pakaļ tam!
To brīvībai lai uzdzeram!
Šā malka sen jau tvīkstu.
Kam ziedot man šo palieku?
Tev, cara valsts, to uzdzeru —
Lai nīktu, lai nīktu.

Griška (*pie vārdiem «kam ziedot man šo palieku» izdzer glāzi līdz dibenam*). Un nu — pēdējo! (*No jauna pilda glāzi.*)

Lakta (*dzied ar lielu sajūsmu, citi piebalso*).

Bet — kauss jau tukšs ir līgavai.

Zib šķēps, šņāc lode... Nesat tai,

Kas šeitān drupās irtu...

Pret ienaidnieku cīņā —

Kāds prieks jāt rīta agrumā,

Lai mirtu, lai mirtu...

Brīdi klusums. Visi paliek nekustoši savās vietās.

Lakta. Un nu, biedri, katrs savā vietā! Ejam!

Visi izklīst. Klēti paliek Milda un Kate. Milda iziet dārzā. Pa dārza celiņu uz mirkli atgriežas Lakta, saķer Mildas rokas un sirsnīgi krata; tad aiziet. Milda atgriežas klēti. Tālumā Griškas svilpiens.

Priekškarš

Otrā aina

Saulaina vasaras diena. Kapsēta.

Priekšpusē kapu celiņš, tālāk zāli apauguši kapi, nosūnojuši kapa akmeņi un krusti. Starp kapiem koki un krūmi. Pa labi un pa kreisi arī koki un krūmi. Dibenā apdrupis, nosūnojis akmens žogs, pāri žogam iemīta taciņa, kas nāk pāri kapiem uz kapsētas celiņu priekšpusē. Aiz žoga kupli lapotī koki un krūmi.

No kreisās puses dzirdama zirgu zviegšana. Pa celiņu no kreisās uz labo pusi iet ļaudis — vecāki zemnieki un zemnieces, arī jauni puisi un meitas, bērni. Daži iet tieši pāri kapiem. Takas malā uz kapa sola netālu no celiņa sēd Milda. Viņa pārģērbusies par vecāku zemnieci, tumšā uzvalkā, tumšu lakatu pār acīm.

Pa taciņu, pār žogu pārkāpis, nāk Žvīgurs. Viņš pāiet Mildai tuvu garām un grib jau nogriezties

pa celiņu uz kreiso pusi. Tad atskatās, brīdi pētoši noraugās Mildā, pazīst to un, vēderu saņēmis, sāk smieties.

Milda (*dusmīgi*). Par ko tu zviedz?

Žvīgurs. Bet kāda tu īsti izskaties, Milda? Kā veca ragana!

Milda (*pieceļas, tuvojas Žvīguram*). Ko tu te īsti meklē?

Žvīgurs (*nedroši*). Bet man tak bij jāizplata lapiņas!

Milda. Un ko tu izdarīji?

Žvīgurs. Nu tak izplatīju. Tad uznāca tā kā miegs. Likos tepat aiz sētas uz auss...

Milda. Tagad vari iet mājās. Te tev nekas vairāk nav darāms.

Žvīgurs. Es jau neko... Es jau tik drusku apskatīšos...

Pa priekšējo celiņu no kreisās uz labo pusi nāk, par vecāku zemnieku pārgērbies, Dzilna, viņam līdz strādnieks, jauns, spēcīgs cilvēks pilsētnieka uzvalkā. Nonākuši iepretim tai vietai, kur sēd Milda, tie apstājas. Milda ar galvas mājienu viņiem norāda iet uz priekšu. Aiz Dzilnas un strādnieka, par cienīgu lauku papu pārgērbies, nāk Lakta ar smagu spieķi rokā. Viņš saskatās ar Mildu un nogriežas pāri kapiem pa labi. Laktam nopakaļ aizmanās Žvīgurs.

Milda (*pieceļas, noskatās uz biedriem*). Un tas klemburs tak aizgāja Krišam līdz.

Labējā pusē ļaužu čaloņa. Pēc brīža čaloņa apklust.

Milda (*viena, apsēstas uz soliņa*). Laikam jau sākas. (*Iesmejas.*) Nu gan mēs tos kungus piekrāpjam: dievkalpojums sākas pusstundu agrāk, nekā nolikts. Ko lai dara — revolūciju nevar taisīt pēc mācītāju programmas...

No labās puses steigšus nāk Griška; viņš pārģērbts par tumšmatainu zemnieka puisi, garām, tumšām ūsām, paštaisītā salmu cepurē.

Griška (*Mildai*). Kā klājas, mammiņ?

Milda. Vai jau sākāt?

Griška. Rīdzenieks ir jau kancelē. Tauta klausās kā apburta.

No labās puses pāri kapiem lieliem soļiem nāk Mežaks, jau pa gabalu viņš met Griškam ar roku.

Griška. Na — nu! Vai tur kas jau deg?

Mežaks (*pienāk tuvāk*). No Zilgales, liekas, brauc «zelbstšmuce»!

Griška (*Mildai, jautri*). Mammiņ, būs kaušanās! Bet tu paliec vien mierīgi savā sargvietā. (*Aiziet pa labi.*)

Milda (*Mežakam, kurš taisās Griškam līdz*). Tu labāk paliec tepat.

Mežaks. Es jau tā notālēin... (*Aiziet pāri kapiem pa labi.*)

Brīdi klusums. Tad no labās puses uztraukta ļaužu čaloņa.

Vecene (*pelēkās drēbēs un pelēkā lakatiņā; nāk pa celiņu no labās puses; viņai līdz paauguse meitene melnās kurtītēs un baltās zeķēs*). Bet ta bij gan teicējs! Bij gan teicējs! (*Abas ar meiteni atsēstas uz soliņa netālu no Mildas.*)

Milda. Ko tad šis labu teica, vecmāmiņ?

Vecene. Es jau nu gan tur nekā nesapratu! Bet ta runāja gan — raudāt vien gribējās! (*Slauka lakata stūri acis.*)

Meitene. Vai, vecmāmiņ, kas tur nu bij daudz, ko saprast? Visu varēja saprast. Uz kungiem neva-

rot paļauties, darba cilvēkiem pašiem vajagot uzlabot savu dzīvi... Par to jau lapiņā arī bij rakstīts...

Vecene. Kas ta', meit, par lapiņu?

Meitene. Te šorīt uz kapiem tak bij lapiņas. Es vienu paglabāju... (*Grib izvilkt aiz zeķes paslēpto lapiņu.*)

Vecene. Lai jau, lai! Paglabā vien, meit. Mājās man izlasīsi priekšā. Man jau tās acis...

No labās puses atskan dziesma: «Mostaties jūs, darba ļaudis! Drīz brīvību jums krūtis baudīs. Nu diezgan karsto sviedru liets...» Tad dziedāšana apklust. Tālumā uztraukti kliedzieni.

Dora Vaitis (*gadus 30 veca, nodilušās, tīrās vasaras drēbēs, ap galvu gaišs lakatiņš, kājās jaunas pastalas; nāk no labās puses; viņai lielu gabalu nopakaļ steidzas tās dēlēns Andris, gadus 10 vecs, paisās bikšelēs, basām kājām, galvā tam melna cepurīte ar spīdīgu, sasprēgājušu nagu*). Nu jau tur saskrien tie lielie!...

Andris (*piesteidzas klāt mātei*). Māt! Māt, vai kungiem drīkst sist pa ausi?

Dora. Ej nu ej! Ko tu atkal plāpā? Kam tad drīkst sist? Par plēšanos liek cietumā!

Andris. Bet nupat tak tur tas svešais puisis iegāza pa ausi muižkungam!

Dora. Ak tā? Bet tā jau ir pavisam cita lieta... (*Nogriežas ar Andri pa taciņu un pazūd aiz žoga.*)

Pa labi kapos atskan revolvera šāviens; tad otrs, trešais. Pa celiņu no labās uz kreiso pusi sāk steigties ļaudis. Pie pirmā šāviena Milda saraujas, bet paliek sēdot. Vecene ar meiteni pietrūkstas kājās.

Vecene (*bažīgi*). Kas tad tur tos ļaudis baida? (*Skatās uz cilvēkiem, kas steidzas pa celiņu.*) Nu jau mums ar būs jāmanās projām. Iesim, meitiņ!

Meitene (*atsēstas, noauj kurpītes, novelk zeķes;*

lapiņu iebāž azotē). Kad vēl burzmā nesamin kurpes...

Vecene. Vai es neteicu: atstāj kurpītes mājās, ej pastaliņās — tās labu labās. Bet šī — nē un nē! Kā liela meita — kurpēs! (*Taisās iet, tad griežas pie Mildas.*) Vai tu, mammiņ, vēl neiesi? Trijatā tā kā drošāk.

Milda. Nē, man vēl jāpagaida māsa. Ejat vien.

Vecene ar meiteni aiziet pāri žogam.

Pagastvecākais (*liela auguma, iesirmu bārdu un matiem, pliku galvas vidu; putekļu mēteli; nāk no labās puses, kreisā rokā cepuri turēdams, ar labo mutautiņā sviedrus no galvas slaucīdams; aiz viņa, pa pusei to stumdama, nāk tā sieva*). Bet es taču esmu amata persona!

Pagastvecākā sieva (*gadus 40 veca, pilnīga, sakarsuse; pelēkā vasaras mēteli un gaišā cepurē; izsmejoši*). Amata persona! Dabūsi lodi ribās, tad redzēsi, kas ir amata persona. Ej, es tev saku! (*Stumj pagastvecāko uz priekšu.*)

Pagastvecākais. Manas acis ir pašu ķeizaru redzējušas, un es lai tagad bēgtu no kādiem tur plenciem! (*Sāvienī pa labi turpinās.*)

Pagastvecākā sieva (*nikni*). Ej, es tev saku! (*Abi aiziet pa kreisi.*)

*No labās puses nāk sarunādamies rentes māju
saimnieki Birzgalis un Dorums.*

Birzgalis (*pusmūža vīrs gaišiem linu matiem un gaišu bārdu; ģērbies pašaustās drēbēs, ap kaklu lakatiņš, kājās garie zābaki; runā žestikulēdams*). ...Un es tā skatos no sāniem — šie nekrīt un nekrīt! Un tie rīdzenieki smērē taisni virsū... Tā es pie tā lielākā rīdzenieka klāt. Sak, jaunskungs, tiem kungiem ir bruņas! Tādiem bukiem vajag kniedēt

starp ragiem vai kājās — gan tad gāzīsies. Un šis man: «Tev taisnība, biedri!» Un tad sāka dot pa purniem. Un kā tad: tas resnais kungs zemē bij kā blūķis...

Dorums (*liela auguma, cienīgs sirmgalvis, ar garu bārdu, ģērbies tāpat kā Birzgalis*). Man to kungu žēl nav... Tas pats grāfs putina mani no mājām laukā. Bet ieroci un kaušanā arī nav taisnības... Varas darbi nenes laimi...

Birzgalis. Eh, vecais Klāv! Ko nu par taisnību runāt! Tā vēl nav pasaulē dzimuse. To redzēs nākamās paaudzes. (*No labās puses steidzīgi nāk un taisās iet garām Birzgalim un Dorumam gadus 30 vecs vīrs sajukušiem, tumšiem matiem un bārdu, novalkātās drēbēs un zābakos. Birzgalis to aiztura.*) Kurp tad nu, Roni, tā steidzies? Vai bail palika, vai?

Ronis. Kas nu par bailēm? Vai tad kalpa cilvēks daudz ko var zaudēt?

Birzgalis. Vai nemanīji, kas tālāk notika ar kungiem?

Ronis. Visi tie lielākie sabēga kapu kambarī. Rīdzenieki viņus kārtīgi samiltoja... (*Visi trīs aiziet pa kreisi. No labās puses, pāri kapiem, nāk Griška. Aiz viņa balss: «Ei, puis, pagaid!» Griška neapstājas. Atskan šāviens.*)

Students (*muižkunga dēls, krāsainā korporeļa cepurītē; steidzas Griškam pakaļ*). Es tev saku — pagaid!

Griška (*nicinoši*). Ak tad tā vien tu proti šaut? Paskat, kā jāšauj! (*Izšauj uz studentu, tas krit.*)

Milda (*piesteidzas pie Griškas*). To nu gan tev nevajadzēja darīt! Nevajadzēja smērēties...

Griška (*atmet ar roku*). Es laikam gaidīšu, kamēr viņš nošaus mani vai tevi?

Lakta (*iznāk no labās puses; izbrinā apstājas*

pie nošautā studenta; tad skatās uz Grišku). Griška, tu? (*Griška pamāj ar galvu.*)

Lakta. Tā nevajaga ar ieroci spēlēties. Bet par to parunāsim vēlāk. Tagad nav laika. Nupat man ziņoja, ka no pilsētas esot izsaukti kazaki. Jāmanās projām, jāpavada Rīgas biedri.

No labās puses nāk Griškas tēvs Andrejs Dzirkalis, 50 gadus vecs, iesirmiems, gaišiem matiem, tādām pat ūsām un nelielu, šķidru bārdu, kas vairāk aug no pažodes; viņš izskatās daudz jaunāks par saviem gadiem un paņēmienu atgādina savu dēlu; ģērbies pašauktos gaišos svārkos, baltā apkaklītē, ar gaišu kaklasaiti, pelēkā platmalē.

Griška (*nogriežas*). Tēvs!

Dzirkalis (*samulsis skatās uz studenta līķi, tad sāk vērot klātesošos, pazīst dēlu*). Griškiņ, tu? Kam tu man agrāk neteici, ka būsi kapsētā? Un vai tu... vai tu?... (*Rāda uz studentu.*)

Griška (*nepacietīgi*). Nu jā — es, es! Vai tad tu šo nelieša zenķi gribēji šaut?

Dzirkalis (*sauķer galvu rokām*). Dēls, dēls! Es varbūt viņus visus būtu gatavs apšaut... Bet tu!... Tu... Tev to nevajadzēja darīt. Kas nu būs?

Griška (*rupji, maskēdams samulsumu*). Tu, vecais, no katra nieka esi gatavs taisīt Šekspīra traģēdiju! Brauc labāk uz mājām!

Dzirkalis. Braukšu jau, dēls, braukšu. Bet vai tad jums zirga nevajaga?

Griška (*silti*). Paldies, vecais. Tu esi lāga vīrs. Gan jau iztiksim bez zirga, brauc vien.

Dzirkalis aiziet.

Milda. Nu vairs nevaram vilcināties. Kazaki drīz būs klāt.

Griška. Bet nevaram pamest arī biedrus, vēl visi

nav aizgājuši. (*No labās puses nāk Dzilna ar ievainotu strādnieku.*) Palūk, tur!

Strādnieks. Tāda ķibe! Un tas knislis man iekoda taisni labajā rokā! Kā nu lai šauju?

Milda (*Dzilnam*). Pārsēji?

Dzilna. Kur nu! Šā tā aptinu.

Milda (*ievainotam*). Novelc, biedri, svārkus.

Strādnieks. Eh, ko tur nu daudz! (*Novelk svārkus.*)

Milda (*pārsien brūci*). Tā. Tik traki jau nemaz nav.

Strādnieks (*uzvelk ar Dzilnas palīdzību svārkus*). Tīrais nieks. Par sociālismu ir pat kauns tik maz asiņu liet... Nu tad sveiki, biedri! (*Aiziet pa taciņu, Dzilnas pavadīts.*)

Milda. Ejam! Kad tik tas Žvīgurs un Mežaks kur neaizķeras. Bij jau abi kapsētā. Griška, pasvilpo nu!

Griška (*jautri*). Vai nu var gan?

Milda. Tagad var!

Griška aiziet pa labi. Ass svilpiens.

Priekšgars

OTRAIS CĒLIENS

Pirmā aina

Plauku ēdamistaba. Istabas vidū segu pārklāts četrstūrainis galds un četri krēsli. Uz galda brokasta paliekas: kafijas kannu, tases utt. Pār galdu no griestiem karājas lampa ar apaļu rozā kupolu. Dībenssienā divi logi ar baltiem priekškariem. Starp logiem ozolkoka bufete. Pa labi durvis uz virtuvi, pa kreisi — uz priekšnamu. Pie sienām dažas oleogrāijās.

Pelēks ziemas rīts.

Krustmāte Anna (*ienāk no virtuves*). Vai die', vai die'! Kas nu būs, kas nu būs? Briesmu darbi, kas tagad notiek pasaulē. Mājas dedzina līdz pamatiem, ļaudis šauj skaidrā dienas laikā. Un tā neesot vis razbainiecība! Mūs' saimnieks ar staigā apkārt kā ūdeni apliets suns. Un kas būs ar tiem jaunajiem? (*Pieiet pie bufetes un kārto traukus, no rokām izkrit šķīvis un saplīst.*) Vai die', vai die', nu šķīvis pagalam! Bet tas gan laikam esot uz labu...

Plauks (*no priekšnama, puskažociņā un garos zābakos, ziemas cepuri galvā; nobrauka ūsas un no-spurcas*). Vai Milda mājās?

Krustmāte Anna. Izgāja vēl pirms gaismas.

Plauks (*soļo pa istabu*). Tas neprāts... tas neprāts pie visa vainīgs! (*Pieiet pie bufetes, ielej prāvu glāzi degvīna un ar varenu rāvienu izdzer.*) Nu jāglābj, kas glābjams. Es tak neļaušu savas mājas izputināt... Ann, tu apskati labi klēti un pieliekamos kambarus, vai nav kur kādas lapeles palikušas. Tagad par tādām lietām dedzina un šauj.

Krustmāte Anna. Kur nu palika! Kas bija, būs jau sen izdalīts. (*Nokārto galdu un iziet virtuvē.*)

Plauks (*atkal pie bufetes iedzer degvīnu*). Nu visa lepnība jāmet krūmos. Jāiet pie barona. Jāizrunājas...

Milda (*ienāk no priekšnama; gērbusēs ziemas jakā, galvā ziemas cepure; zem rokas melna mape*). Vai mani neviens nav meklējis? (*Noliek jaku un cepuri.*)

Plauks. Kam tad tevi vajadzēja meklēt? Tam pašam sturbulim Griškam vai skolmeistaram? Pie-lūko, ar tiem tu vairs neielaidies. Pate zini, kas tagad par laikiem. Un brauc uz pilsētu. Parīt jaungads, pēc nedēļas tev sākas skola.

Milda (*nomierinoši*). Kamdēļ tu tā uztraucies, papiņ? Vēl tak tik traki nemaz nav.

Plauks. Protams, vēl jau pie rīkles neķeras. Trakāk būs, kad sāks jūs visus apšaut: Laktu, tevi, Grišku, Pēteri un Jāni. Nedienas būs, ja tos puisišus nošaus, — kas tad strādās? Un kam jums viņus vajadzēja ievilkt tai politikā? Ko kalpa cilvēks daudz no tādām lietām saprot? Un tad rīkojaties ar kā neprātīgi! Sapulces, proklamācijas, visādas tautas milicijas. Par tiem vasaras notikumiem ar jums paldies nesacīs — par kalpu streiku un par demonstrāciju kapu svētkos! Un tad bijāt ar tik stulbi, ka tur nošāvāt to muižkunga dēlu...

Milda. Ropa pārvaldnieka dēls uzbruka demonstrantiem ar ieroci. Viņš tika nošauts uzbrūkot. Kas viņam lika to darīt? Un tad — viņu nenošāva vietējie...

Plauks. Tagad par to daudz neprasīs. Tagad visu atcerēsies. Un jāatbild būs visiem. (*Bīdi pārdomā.*) Atliek tikai viens ceļš, kā glābt to, kas vēl glābjams: braukt pie barona Ropa izskaidroties, nolūgties. Viņš tagad daudz ko var.

Milda (*sašutusi*). Un to saki tu, lielais Plauku gruntnieks! Vai atceries, ko tu vasarā runāji par muižniekiem?

Plauks (*igni*). Es tak neiešu savas mājas putināt skaistu vārdu dēļ! (*Atver virtuves durvis.*) Ann, pasauc Pēteri un Jāni!

Pēc brīža ienāk abi puisiši.

Plauks (*pamācoši*). Zēni, jūs zināt, kas tagad notiek. Tie vairs nav joki. Par tīru nieku tagad var zaudēt galvu. Un jums tie grēki nav glužiniecīgi. Abi jūs bijāt miličos, vazājāties pa sapulcēm. Es jau par to vairs nekā nesaku — par nokavēto darbu. Bet ir valdīšanas, kas jūsu darbus var atcerēties. Un tad būs slikti. Labāk būs — pašiem savus grēkus nožēlot, izteikt padevības jūtas. Dodu jums padomu iet

pie barona Ropa un nolūgties, viņam tagad liela vara. Paklausīgie un padevīgie tiekot apžēloti. Un, ja jums ar uzskaitīs pāra desmit cirtienu — to jau tagad mēdz darīt —, tas tak jauniem cilvēkiem tīrais nieks.

Dzilna un Karsons nesaprašanā saskatās; tad skatās Mildā, kura, nosēdusies pie galda, kārtu savā mapē papīrus. Milda īgni sarauc seju.

Dzilna. Man tādi grēki nav zināmi, par kuriem man vajadzētu uzlikt sodu. Visu, ko darīju, esmu darījis likumīgi, tautas vārdā. Man nekas nav jānožēlo, ne par ko jā nolūdžas. Par saviem darbiem esmu gatavs atbildēt. (*Strupi pagriežas un iziet.*)

Karsons. Jūs, saimniek, teicāt, ka mūs varot nopērt, tagad tas esot modē. Lai nu kā, bet to gan es nepielaidīšu. Man tā dzīvība nemaz tik dārga nav. Kas man, bāra bērnam, daudz ko zaudēt? Lai ņem to pašu dzīvību, bet ar savu darba cilvēka godu es netirgošos... (*Smagiem soļiem iziet virtuvē.*)

Milda (*pieceļas*). Tēv, šādu padomu gan es no tevis nebiju sagaidījuse. Kur tad nu ir tavš saimnieka gods? Tavi lepnie vārdi?

Plauks (*nepacietīgi*). Gods, gods! Ko tas gods nozīmē? Ja put mana saimniecība, mana manta, kam tad man tas gods? Mani zirgi, manas govīs un mani vērši, mani sivēni — tur ir mans gods! Bez visa tā arī tu nebūsi nekas... Priekš kā es tik daudz esmu skrējis un pūlējis? Tak arī priekš tevis, mana bērna. Gods!...

Milda. Par mani sevišķi nerūpējies. Man ir veselas, spēcīgas rokas. Es varu strādāt. Iešu fabrikā.

Plauks. Tas tik vēl trūka — Plauka meita fabrikas strādniece! Ko tad pagastā teiks?... Nē, kamēr manas acis vaļā — tas nedrīkst notikt! To piemini —

ja tu gribi saukties par manu meitu. (*Iziet pa priekšnama durvīm.*)

Milda. Kas viss vēl nebūs jāpiedzīvo! Es vairs nepazīstu savu miesīgu tēvu! Vai tas ir iespējams?

Durvis no virtuves lēni atdarās, un tanis parādās krustmāte Anna, aiz viņas Kate.

Krustmāte Anna. Vai die', vai die', ko tas mūsu saimnieks tagad gāž vaļā! Tīri kā negudrs! Vajagot glābt, kas glābjams. Tie pasaules lāpītāji pie visa esot vainīgi. Un nu tas pats nolādētais barons tas īstais glābiņš! Iejūdza bēro kamanās un aizlaida, ka sniegs vien noputēja. Nē, Mildiņ, te mums nekāda dzīve vairs nebūs, kur tāds gaiss. Šis jau man tas bagātais un gudrais! Kur nu kādam paputējuša rentnieka bērnam tur līdz runāt!

Milda (*pieiet krustmātei, uzliek tai rokas uz pleciem*). Tiešām, krustmāt, brauksim gan projām!

Kate (*nedroši*). Nu tad jau ņemat mani ar līdz. Man bail, ka mani ar nesāk pērt. Tad jau labāk uz upi un āliņģi...

Milda. Ej nu ej! Nerunā muļķības.

Kate. Bet stāsta jau tiešām briesmu lietas par to soda ekspedīciju. Man bail.

Krustmāte Anna. Pag, tīri tā kā būtu kāds piebraucis. (*Visas trīs uztraukti saskatās.*) Vai tiešām... kāds no tās ekspedīcijas? (*Atvelkas līdz ar Kati virtuvē un aiztaisa durvis.*)

Priekšnamā dzirdami soļi. Durvis atveras, un parādās Lakta ar Grišku. Abi ziemas cepurēs un garos zābakos. Lakta ziemas mētelī, Griška pelkā puskažociņā; novelk priekšnamā virsdrēbes un ienāk istabā. Klusi sasveicinās ar Mildu.

Griška. Milda, vai tu jūti ar, ka tagad būs nopietna kaušanās?

Milda. Ko tu karaspēkam padarīsi? Viņi nāk ar

ložmetējiem un lielgabaliem. Un kas tad mums ir? Revolveri un mednieku bises.

L a k t a. Kauties šoreiz nevarēsīm. Būs jāatkāpjas. Te mums nav vairs darīšana ar kazaku vai dragūņu nodaļām kā rudenī, bet ar veselu armiju. Un mēs savu revolucionāro armiju vēl neesam paguvuši organizēt.

G r i š k a. Nieki! Mēs izklīdīsim pa mežiem un vedīsim partizāņu karu. Lai panāk mūs Latvijas mežos! Mēs nebūsim noķerami, bet paši varēsīm uzbrukt tur un tad, kur un kad mums tas visizdevīgāk. Šī reakcija tak ilgi nevilksies. Pilsētu proletariāts nav sakauts. Viņš atkal ķersies pie ieročiem. Raksta, ka Maskavā barikādu cīņa esot zaudēta. Bet šī cīņa tak var atkārtoties: strādnieku šķiras spēki ir neizsmeļami. Mums jānoturas, kamēr pilsētas proletariāts nāk mums palīgā.

L a k t a. Uz to būs diezgan ilgi jāgaida. Pagaidām mums tomēr jālien pagrīdē. No šejienes jābrauc projām, te mūs katrs suns pazīst. Jābrauc uz pilsētu.

M i l d a. Es jau esmu gatava. Braukšu šodien vai rīt.

G r i š k a. Es gan ne. Vēl šodien iešu apskatīt tālākos meža šķūņus un siena kaudzes. Tur varēs patverties. Milda, sataisi man ceļa kuli — maizi, šķiņķi, sviestu, vispārīgi ko kremtamu. Ja ir kāds vecs cirvis, atdod man. Mājās neko nepaspēju paķert. Mans lāga tēvs ar tāds sabijies, lai gan mani drošināja... Viņš jau man kā vecākais brālis... Būs traki žēl, ja viņam kas notiks... Cirvi un maizes kuli pārplecu — tā es būšu godīgs mežstrādnieks. Pase man jau ir. Varu teikt — viss kārtībā. Jāsavāc tikai mīliči, kas nāks man līdz.

M i l d a. Kad jau, tad jau! Maizes kuli un cirvi tu dabūsi tūliņ. (*Iziet virtuvē.*)

L a k t a. Tātad tu paliec pie sava?

Griška. Noteikti. Rādīsim, ka mēs vēl neesam beigti, ka protam kauties.

Pēc briža ienāk Milda ar maizes kuli un cirvi.

Milda. Tā. Te būs tev ceļa maize.

Griška (*aizkustināts*). Paldies tev, Milda. Vispārīgi — par visu paldies... Tu esi tiešām laba meita... Un nu — sveiki! (*Spiež Mildai un Laktam rokas.*) Gan jau vēl redzēsimes. Es jūs Rīgā apmeklēšu. (*Paņem cirvi un maizes kuli; pie durvīm vēlreiz apgriežas un pamet ar roku, tad aiziet. Bīdi klusums.*)

Milda. Tā mēs tagad izklīdīsim, katrs uz savu pusi. Kas mūs visus gaida? (*Lakta cieš klusu. Milda turpina.*) Vai atceries, Kriš, to vasaras nakti klētī? Ar kādu sajūsmu mēs toreiz strādājām! Atceries, kā tu torīt dziedāji «Jātnieku dziesmu»... (*Paklusi dzied: «..mēs jājam klusi, kaps mums rakts...»*) Un tagad tiešām varbūt jau vienam otram kaps ir rakts...

Lakta. Bez tā jau nebūs... Bez upuriem jau revolūcija nekad nevar būt, tā ir veca patiesība. Jāskatās droši nākotnē. (*Domīgi.*) Daudz enerģijas tagad vajaga. Bet man kā migla priekš acīm. Un galva smaga. Pēdējās naktis maz esmu gulējis.

Milda. Kriš, brauksim vēl šodien uz pilsētu. Nevar zināt, kas notiek. Man prāts nav mierīgs.

Lakta. Nevaru, Milda! Tā nevaru aizskriet. Man šodien divos pēc pusdienas skolā nolikts dziedāšanas mēģinājums mūsu korim. Dziedāt jau nu laikam gan vairs nedziedāsim. Bet gribas atvadīties no biedriem. Nevar taču tā aizskriet — kā zaglis. Man šķiet, briesmas šodien mums vēl nedraud. Man ziņoja, ka pirmie sodekspedīcijas ulāni šorīt esot iejājuši Zilgalē. Uz muižu aizvestas divas mucas alus — barons pienācīgi sagatavo savus rokaspuišus. Kamēr tās

mucas neiztukšos, viņi apkārt neklīdīs. Bez tam dienā jau neies arestēt. Par nakti vairs nevaram būt droši.

Milda (*lūdzoši*). Brauksim labāk tūlīņ. Tavi dziedātāji taču sapratis, kādēļ tu neesi ieradjes. Brauksim, Kriš!

Lakta. Nevaru, Milda. Brauc pagaidām viena. (*Satver Mildas rokas, skatās acīs.*) Tātad — draugi uz dzīvību un nāvi!

Milda. Draugi uz dzīvību un nāvi! (*Apkampjas un skūpstās. Tad Lakta steidzīgi aiziet.*)

Priekškars

Otrā aina

Tiesas zāle Zilgales pagastnamā. Zālē nožogojums, kas ieņem apmēram pusi no visas telpas. Nožogojuma priekšpusē vārtiņi. Dibenssienā aiz nožogojuma durvis uz iekšējām telpām. Abās pusēs durvīm pie sienas ķeizara un ķeizarienes ģimenes. Sienā pa labi divi logi, no kuriem viens nožogojumā, otrs — pārējā telpā. Pa kreisi durvis no priekšnama. Turpat pie sienas, pa labi no durvīm, garš sols. Nožogojuma vidū garš, zaļu drānu pārklāts galds, pie galda trīs krēsli. Uz galda pelnu trauciņi, ūdens karafe un glāze, zvans, tintnīca.

*No iekšējām telpām sarunādamies un žestikulēdami
ienāk pagastvecākais un uradņiks.*

Pagastvecākais (*melnā uzvalkā, garos zābakos, pie krūtīm pagastvecākā medālis*). Ak tad pie pašas skolas viņu notvēra?

Uradņiks (*mazs, kalsnējs, tumšām, retām ūsām un tumšiem matiem, gadu 35 vecs; pastāvīgi groza galvu, kā ko novērodams; ģērbies uradņika uniformā, ar zobenu pie sāniem, kas viņu traucē iešanā*). Kā tad! Bij sasaucis vēl kādu tur sapulci, it kā par maz visu rudeni būtu pulcējušies. Un tepat arī ulāni bij

klāt — es jau viņiem esmu tas ceļa rādītājs, es jau tos buntavnieku perēkļus labi pārzinu. Sapletējām visus kā suņus, bet Laktu uz ulānu virsniēka pavēli turpat pie skolas nama sienas... Viens divi — un pakrita kā nopļauts.

Pagastvecākais. Nu ko tad vairāk! Pelnījis jau bij bagātīgi. (*Sakārto uz galda pelnu trauciņus, zvanu un tintnīcu.*) Šodien jau nu te ar dažam labam klāsies vēsi.

Uradņiks. Saraksti palkavniekam ir jau gatavi. Tikai nav vēl nolemts soda mērs. Barons ar palkavnieku visu paši personīgi noteiks. (*Abi iziet pa priekšnama durvīm un priekšnamā sagraūžas ar baronu Ropu un ulānu pulka adjutantu; paliek kā sastinguši stāvēt. Barons Rops un adjutants ienāk zālē. Aiz viņiem ienāk uradņiks, pakalpiģi uzķer nosviestās virsdrēbes un ienes tās iekšējās telpās.*)

Barons Rops (*gadus 40 vecs, garš, sarkanmatains, pilnīgu, gludi noskūtu seju, zilām acīm un gaišām uzacīm; mednieka uzvalkā*). Arestēt, arestēt, pēc iespējas vairāk un drīzāk, pirms viņi pagūst aizbēgt. Un rīkoties bez žēlastības!

Adjutants (*vidēja auguma, melniem, īsi apcirptiem matiem un melnām ūsiņām, bālu seju un iekaisušām acīm, gadu 25 vecs; ulānu rotmistra uniformā*). Jūs, barona kungs, kā vietējo apstākļu pazinējs būsat mums nepieciešams līdzstrādnieks. Sod ekspedīcijas vadība būs jums ļoti pateicīga. (*Abi ieiet aizžogojumā un nosēstas pie galda.*)

Adjutants (*izvelk zelta papirosu etviķu*). Atļaujiet? (*Piesola baronam papirosu.*)

Barons Rops. Pateicos! (*Paņem papirosu; abi aizsmēķē; adjutants sāk pārskatīt papirus, kurus pēc kārtas izvelk no līdzpaņemtās mapes. Priekšnama durvis atveras, parādās pagastvecākais.*)

Pagastvecākais (*sper dažus soļus uz priekšu; nedroši*). Baronlielskungs, te vēlas ar jums runāt.

Barons Rops. Kas tāds?

Pagastvecākais. Plauku saimnieks.

Barons Rops. *Jawohl!* Tagad būs daudz tādu, kas vēlas runāt ar baronlielkung'. Lai ienāk!

Pagastvecākais aiziet. Pēc brīža ienāk Plauks.

Plauks (*paklanās*). Labdien, baronlielskungs!

Barons Rops (*pamet ar galvu*). Ko teiksi?

Plauks. Kā uzticams ķeizara pavalstnieks gribēju izteikt savas padevības jūtas...

Barons Rops. Padevības jūtas! Un sav miesīg bērņ tu nevari atturēt no nemier? Tavi kalpi staigājuš pa sapulcēm, bijuš miličos? Kā tu kā saimnieks to pielaid?

Plauks (*pazemīgi*). Tas meitēns man vēl jauns, tāpat aiz vieglprātības šad tad skrēja līdz visādiem gaisagrābšļiem — cik nu tādām skuķim prāta! Un tie puiši — jā, ko tur saimnieks varēja darīt, kad visa pasaule bij tikpat kā traka... Baronlielskungs...

Barons Rops. Baronlielskungs, baronlielskungs!... Tagad tu saprot, ka es esmu baronlielskungs. (*Stingri skatās Plaukā, kā ko pārdomādams. Tad griežas pie adjutanta un paklusu tam ko paskaidro. Adjutants piekrītoši pamāj ar galvu. Pēc tam uz Plauku, mīkstāk.*) Jums, saimniekiem, vajag saprast, ka visādi nemieri nāk jums par ļaunu. Kalpu kārtā jāsavalda, citād visādi plenči jūs izputinās. Muižniecīb un valdīb nāks jums palīgā. Bet par to jums, saimniekiem, jāgādā, lai jūsu mājās nebūtu dumpenieku. Jums tie jāuzrāda, jānodod valdībai. Vai saprot?

Plauks. Baronlielskungs, valdība uz mani var paļauties.

Barons Rops. To es redzēs, jawohl. (*Pamāj ar roku.*) Tagad ej!

Plauks zemu paklanās un iziet.

Barons Rops (*adjutantam*). Ar lielākiem saimniekiem mums jāietura uzmanīga politika. Muižniecībai ar viņiem jāsaprotas.

Adjutants (*apstiprinoši māj ar galvu*). Pilnīgi pareizi.

Ulānu palkavnieks, gadus 45 vecs, slaidš, brūniem, pašhidriem matiem un mazliet gaišākām ūsām, zelta zobiem; virs labās uzacs liela, tumša kārpa; kad palkavnieks uztraucas, šī uzacs raus-tās; otra kārpa uz kreisā vaiga. Ienāk no dibens-telpām. Barons Rops un adjutants pieceļas un dod palkavniekam vietu uz vidējā krēsla.

Palkavnieks (*pamāj ar roku*). Lūdzu sēsties. (*Visi apsēstas.*) Varam sākt?

Adjutants. Kā pavēlat, palkavnieka kungs. Materiāli ir sakārtoti.

Barons Rops. Es domāju, sāksim ar svarīgākiem. Tie citi (*nosmīn*) savu pērienu pagaidīs.

Palkavnieks. Gluži pareizi — ar svarīgākiem. Adjutanta kungs!

Adjutants zvana. Ārā dzirdama ļaužu čaloņa, nesakarīgas balsis. Ienāk pagastvecākais un uradņiks.

Barons Rops. Ievest dumpeniekus. Pēc kārtas, pēc saraksta! (*Pagastvecākais un uradņiks iziet. Pēc brīža uradņiks un bārzdains, plecīgs ulānu apakšvirsnieks ieved Žvīguru; viņiem nopakaļ ienāk pagastvecākais.*) Bīstams nemiernieks un dedzinātājs!

Adjutants (*lasa*). Laukstrādnieku streika laikā pagājušā vasarā izplatījies proklamācijas un bijis arestēts. Izlaists no cietuma pēc 17. oktobra. Nemiernieku laikā piedalījies muižu dedzināšanā...

Palkavnieks. Pietiek!... (*Ar roku it kā ko nocērt; šo žestu viņš atkārtoti ikreiz, kad arestētais nolēmts nāvei.*)

Žvīgurs (*nedroši, aizraudamies*). Par... par proklamāciju izplatīšanu mani atsvabināja 17. oktobra ķeizara manifests... Bet muižas... muižas es neesmu dedzinājis... Es lūgtu mani atsvabināt...

Palkavnieks (*nepacietīgi māj ar roku*). Aizvest!

Barons Rops. Šodien tu redzēs manifest!

Apakšvirsnieks un uradņiks izgrūž Žvīguru pa durvīm. Pagastvecākais paliek zālē stāvēt. Pēc brīža laukā atskan šāvieni.

Palkavnieks. Viens nelietis pasaulē mazāk. Nākamais!

Adjutants zvana. Uradņiks un apakšvirsnieks ielaiž pa durvīm Dzilnu, kurš braši pieiet pie barjera.

Uradņiks. Šitais bij jau gatavs aizbēgt. Noķerts uz meža ceļa.

Barons Rops. Dumpinieku milicis. Ņēmis aktīvu dalību nemieros.

Palkavnieks (*vērīgi paskatās Dzilnā*). Zaldāts?

Dzilna (*izaicinoši*). Jā gan!

Palkavnieks. No kāda pulka?

Dzilna. No otrā Rostovas grenadieru pulka!

Palkavnieks (*māj ar roku*). Diezgan! Aizvest nelieti!

Dzilna (*smīn*). Es zināju, ka no neliešiem cits nekas nav gaidāms.

Barons Rops. Ārā!

Dzilna (*braši sizdams soļus, iet uz durvīm*). Viens — divi! Viens — divi! Skatāt, nelieši, kā iet uz nāvi revolucionārās armijas zaldāts! Visus neapšausat! (*Aiziet, uradņika un apakšvirsnieka pavadīts.*)

Barons Rops, palkavnieks un adjutants nemierīgi sakustas. Pēc briža laukā atskan šāvieni.)

Palkavnieks. Nākamais!

Adjutants zvana. Uradņiks un apakšvirsnieks ieved vaļenieci Doru Vaits; viņai svārkos ieķēries dēlēns Andris.

Dora Vaits (*nodriskātā puskažociņā un pasta-lās, stripainu lakatu ap galvu*). Nedod tavu galu! Ko gan tiem lieliem kungiem vajag no nabaga vaļenieces?

Palkavnieks un adjutants nesaprašanā paskatās uz baronu.

Barons Rops. Šim sievišķim bīstama mēle. Agitatore! Sieviešu sapulcē runājuse pret kungiem un mācītājiem.

Dora. Kas nu par mēli, kungi! Mēle kā kuram katram cilvēkam. Tak jau tā mēle runāšanai dota — nav jau mums, nabaga cilvēkiem, cukura un medus, un citu gardumu, ko ar to pašu mēlīti laizīt... Un ko tad nu es tā sarunāju? Tak jau tīro taisnību par to pašu mācītāju Švarcu. Netiklis! Glītāku meitu nelaiž garām...

Barons Rops (*pārtrauc*). Par mācītāj tev neviens nepras! Atbildi par saviem darbiem!

Dora. Nedod tavu galu! Par saviem darbiem! Par tiem tak atbild manas rokas. (*Rāda savas sastrādātās, kreveļainās rokas.*) Vai es maz kungu tīrumos esmu strādājuse?

Palkavnieks (*noliecas pie barona Ropa un paklusi runā, tad uz apakšvirsnieku*). Trīsdesmit cirtienus!

Dora (*pārsteigta*). Kā, kungi? Mani — pērt? Vai jums tiešām ne kauna, ne grēka vairs nav?

Barons Rops. Pievald sav mēl!

D o r a. Kungi, kungi! Visas tautas priekšā sievieti pērt! Tādu kaunu! (*Raud.*)

U r a d ņ i k s (*satver vaļenieci aiz rokas*). Nāc!

Apakšvirsnieks un uradņiks izvelk Doru Vaitis priekšnamā; aiz viņas kūleņo Andris. Pēc briža atskan vaļenieces kļiedzieni un Andra balss: «Nesitat manu māti! Es jums saku — nesitat manu māti!» Tad troksnis norimst.

P a l k a v n i e k s. Nākamais!

Uradņika un apakšvirsnieka pavadībā droši ienāk Griškas tēvs Andrejs Dzirkalis un smaidot nostājas pie barjera.

A n d r e j s D z i r k a l i s. Ko kungi no manis vēlas?

B a r o n s R o p s (*palkavniekam*). Bīstamākā ne-miernieka, tā sauktā Griškas, tēvs. Bija godīgs rent-nieks, bet tad sāka skolot palaidņa dēlu un tagad jau trīs termiņus nav renti maksājis.

P a l k a v n i e k s (*ieskatās papīros; tad Dzirkalim ļoti bargi*). Kur ir jūsu dēls Griška?

D z i r k a l i s. Kā es to lai zinu? Viņš jau dažas naktis nav mājās gulējis. Liels cilvēks — es nevaru viņam visur pakal skriet.

P a l k a v n i e k s. Jūs zināt, kur viņš ir. Jūs viņu slēpjat.

D z i r k a l i s. Es jums teicu — es nezinu, kur at-rodas mans dēls Griška. Varbūt viņš ir tālu, varbūt tepat kaut kur tuvumā.

Barons Rops nemierīgi sakustas.

P a l k a v n i e k s. Jūs melojat!

D z i r k a l i s (*spītīgi*). Es nemeloju. Bet, ja es ar zinātu, kur ir mans dēls, es to jums neteiktu!

B a r o n s R o p s. Nuja — tas vīrs ir ar tiem dum-peniekem!

P a l k a v n i e k s. Es pavēlēšu jūs nošaut!

Dzirkalis (*iesmejas*). Tātad — pretēji svētiem rakstiem — dēlu grēki tiks piemeklēti pie vecākiem?

Palkavnieks (*baronam Ropam*). Es domāju, par biedināšanu citiem vecākiem viņš jāsoda?

Barons Rops piekrītoši pamāj ar galvu. Palkavnieks māj ar roku. Dzirkalis nodreb, bet tad vingriem soļiem atstāj zāli, uradņika un apakšvirsnieka pavadīts. Pēc briža laukā atskan šāvieni.

Palkavnieks. Tālāk!

Adjutants zvana. Uradņiks un apakšvirsnieks ieved Mežaku, kurš kā nesaprašānā paliek pie durvīm stāvot.

Barons Rops (*met ar roku*). Panāk šurp, puis!

Mežaks neveikli nostājas pie barjera.

Palkavnieks (*rakņājas papiros, tad griežas pie barona*). Mežaks? Bijis milicis? Un tālāk?

Barons Rops (*arī nevar dot par Mežaku tuvākas ziņas*). Jā, bijis milicis. (*Griežas pie pagastvecākā.*) Tu šo vīr pazīsti?

Pagastvecākais (*saskatās ar Mežaku, kā kautrēdamies*). Jā, baronlielskungs. Tas jau ir mašīnists no Lejas dzirnavām. Labs speciālists savā arodā. Labi miltus maļ.

Palkavnieks. Tā, tā. Labs speciālists. Nu, uzskaitīt viņam piecdesmit!

Mežaks sakustas, grib ko teikt, tad sakož lūpas un iet uz durvīm, viņam seko uradņiks un apakšvirsnieks. Ārā dzirdama ļaužu kņada, atsevišķi saucieni: «Ek, tad dod gant!» — «Sadod, sadod!»

Barons Rops (*nemierīgi*). Bet kādēļ viņš nekliedz? Kādēļ tas puis nekliedz?

Palkavnieks. Tālāk! Mums nav daudz laika!

Adjutants zvana. Uradņiks un apakšvirsnieks ieved, aiz rokām turēdami, Roni; mugurā viņam vatēts

*svārks, kas plecā pārplēsts, no caurumiem karājas
ārā vate; kājās Ronim novalkātas pastalas.*

Ronis (*istabas vidū apstādamies*). Es protestēju, ka mani tā sit un grūsta! (*Ievērojis barona Ropa, palkavnieka un adjutanta nežēlīgi bargos skatus, samulst.*) Es gribēju teikt, ka tā tak nevar apieties ar godīgu cilvēku...

Barons Rops. Tu man atkal te ar sav protest! (*Palkavniekam, uz Roni rādīdams.*) Mans kalps, stūrgalvis un nepaklausīgs, streikotājs...

Palkavnieks. Pietiek! (*Māj ar roku. Uradņiks un apakšvirsnieks steidzas pie Roņa.*)

Ronis (*pareizi saprot palkavnieka žestu, apmulst*). Bet, kungī, kā tad tā?... Man taču ir sieva un mazi bērni... Apžēlojaties, par ko tad?... (*Uradņiks un apakšvirsnieks izvelk Roni pa durvīm. Pēc briža noskan šāvieni.*)

Palkavnieks. Nākamais!

*Adjutants atkal zvāna. Uradņiks ielaiž zālē Klāvu
Dorumu.*

Klāvs Dorums (*ģērbies garā aitādu kažokā un garos zābakos*). Man nav jābaidās par manu taisnību! Taisnībai vajaga valdīt pasaulē! Kur netaisnība, tur posts un sabrukums. (*Pieiet pie barjera, paklanās.*)

Barons Rops (*palkavniekam*). Nemierīgs cilvēks. Tiesājas ar muižnieku, manu kaimiņu. Grib savu rentes māju par dzimtu iegūt. Bet manam kaimiņam tā zeme vajadzīga meža sēšanai.

Klāvs Dorums. Ir netaisnība, kungī, atņemt zemniekam zemi, uz kuras viņš cauru mūžu sviedros pūlējies. Te, redzat, manas rokas — viņas ar zemi saaugušas, viņas ir pelēkas kā mūsu Latvijas zeme. Nav taisnības, ja atrauj šām rokām dzimto zemi. Jo kas ir vācu muižnieks? Vācu muižnieki...

Barons Rops (*nepacietīgi*). Liek tos vācu muižniek mierā! Liek muižniek mierā! (*Klusu kaut ko paskaidro palkavniekam.*)

Palkavnieks (*pamāj ar galvu*). Dot viņam piecdesmit cirtienus!

Klāvs Dorums (*nodreb*). Ko jūs sakāt, augstais karakungs! Jūs pavēlat mani sist? (*Paceltā balsi.*) Un kur tad paliek tā dieva taisnība? Mani, vecu cilvēku, — sist!

Barons Rops (*uradņikam*). Ved viņu laukā!

Uradņiks bida veci uz izeju.

Klāvs Dorums (*draudoši paceļ roku*). Un to es saku: posts, posts nāks pār jums!

Uradņiks izbida viņu priekšnamā. Tur dzirdama sīva kņada, ulānu smiekli; tad visam troksnim pāri Doruma dārdošā balss: «Un kur tad paliek tā dieva taisnība?...» Sāk mesties krēsla. Adjutants iedezina petrolejas lampu uz galda.

Palkavnieks. Tāļāk!

Adjutants zvana. Uradņiks un apakšvirsnieks ieved Birzgali; viņš ģērbies baltā puskažociņā, kājās zābaki. Istabā ienācis, Birzgalis ātri apskatās; viņa skats apstājas pie loga. So skatu uztver uradņiks un nostājas pret logu.

Barons Rops (*smīnēdams*). Tā, mans rentnieks! Nu, labdien, labdien, kā klājas? (*Birzgalis neatbild. Barons griežas pie palkavnieka; runā nikni.*) Īsts revolucionārs, meža zaglis. Posta muižnieku mežus. Lodi pelnījis.

Palkavnieks (*paskatās Birzgali, nožāvojas*). Pareizi! (*Māj ar roku. Uradņiks un apakšvirsnieks saķer Birzgali zem rokām un ved uz izeju.*)

Birzgalis (*atgriežas pret baronu*). Nezin kurš no mums to lodi vairāk pelnījis, baron? Jūsu lode jau jums garām neies, ticat man!

*Priekšnamā kņada. Tad klusums. Pēc briža laukā
sajukušas balsis: «Ķerat! Ķerat!» Atsevišķi šāvieni.
Zālē ieskrien uztraukts apakšvirsnieks.*

A p a k š v i r s n i e k s (*palkavniekam*). Jūsu augst-
labdzimtība! Tātad baltais arestants aizbēga!

Vispārējs uztraukums.

P a l k a v n i e k s. Kā tā — aizbēga? Viņš bij jāno-
šauj!

A p a k š v i r s n i e k s. Nepaspējām. Arestants iesita
sargiem pa acīm, uzlēca ziņneša zirgā un projām bij!

P a l k a v n i e k s (*nikni*). Par to tu man atbildēsi!
(*Adjutantam.*) Bēgli vajaga noķert — dzīvu vai mi-
rušu!

A d j u t a n t s. Klausos, palkavnieka kungs! (*Aiz-
iet ar apakšvirsnieku.*)

B a r o n s R o p s. Nedzirdēti! Tagad būs grūti viņu
noķert. Viņš visus mežus pazīst kā savu delnu.

*Ienāk, apjucis un bāls, uradņiks, griežas pie
barona.*

U r a d ņ i k s. Barona lielskungs. Tas vecis... ve-
cais Dorums...

B a r o n s R o p s. Nu, ko viņš atkal izdarījis?

U r a d ņ i k s. Pakāries...

*Barons un pulkvedis saskatās. Pagastvecākais dobji
nokāsējas. Sai bridī laukā, tālumā, atskan ass svil-
piens. Barons un palkavnieks pietrūkstas kājās.*

P a g a s t v e c ā k a i s (*atkrīt uz sola*). Griška!

P r i e k š k a r s

TREŠAIS CĒLIENS

Ēdnīca neliela divstāvu nama otrā stāvā Rīgā. Priekšējā stūrī
pa labi bufete un kase, aiz tās pa labi durvis uz virtuvi un
dibensstelpām, turpat pie sienas plaukti ar traukiem. Dibenssienā

stūrī, iepretim bufetei, mazs priekšnams un trepes uz ielu, tālāk drēbju pakaramais. Telpai trīs logi: divi sienā pa kreisi, viens — dibenssienā, ar baltiem priekškariem, caur logiem redzamas pretējo māju sienas un logi. Veikalā seši galdi, baltiem, rupjiem galdautiem pārklāti: pa vienam pie katra loga, viens netālu no bufetes, divi istabas vidū. Saulaina pavasara diena.

*Kate un Dora Vaitis sakārto pusdienas gal-
dus.*

Kate. Redz, kas par skaistu dienu! Zilgalē tagad droši vien jau miežus sēj.

Dora. Nu, ka sēj — tie, kas drīkst uz lauku rādītis. Bet tie, kas mežos, kā tiem klājas?

Kate (domīgi). Jā, kā tiem klājas? Mūsu Griškam un Karsonam? Tik jau nu no mūsu vecajiem biedriem ir palicies Zilgalē.

Dora. Ak, tā briesmu diena toreiz pie pagastnama! Cik toreiz ļaužu nenobendēja un nesabendēja! Man vēl tagad mugurā rievās no pletnēm...

Kate. Nezi' kā man būtu klājies, ja Milda mani nebūtu paņēmusē līdz uz pilsētu...

Dora. Laimīgas jau nu gan mēs esam, ka tikām projām... Darbs viegls, apkārt labi cilvēki. (*Klusāk.*) Un tad ar zini, ka tu ko dari...

Kate. Briesmīgi žēl Mildas. Viņai jau tas skolmeistars bij tikpat kā sirdī ieaudzis...

Dora. Vai nu viņai vienai bij tāds upuris jānes? Un Griškas tēvs? Vai Griškam par to sirds nesāp? Un mūsu Dzilna? Tam jau ar palika kaimiņos meitene...

Pa virtuves durvīm ieskrien aizsies Andris.

Dora. Paskat — kas tad tevi šurp sauca?

Andris. Bet neganti sāk ēst gribēties! Tur tie kaimiņu puikas sanāca ar maizes rikām. Un kaut būtu jel kumosu devuši... (*Lūdzoši.*) Māt!...

Dora. Kas t' nu tagad par ēšanu! Pagaidi tak,

kad paēdināsim viesus. (*Skatās dēlā.*) Nu ej tad pie krustmātes, palūdz. Bet neskrej ar maizi uz ielas!

Andris (*iziet pa virtuves durvīm un pēc brīža atgriežas ar maizes riku; viņam līdz ienāk krustmāte Anna*).

Krustmāte Anna (*paliek aiz bufetes stāvot*). Dorīt, tu to Andri gan labāk uzmani. Par daudz viņš pa tām ielām klenderē. Bikšeles ar viņam varēja būt tīrākas.

Dora. Vai, krustmāt, kas nu bikšelēm kait? Vēl labu labās. Kādās tad šis Zilgalē skraidīja? Misiņi vien daždien spīdēja. Un par to ielu... Kas šim tur ko nodarīs? Viņš jau man prātīgs puika.

Andris (*apēdis maizes riku, taisās iet*). Šodien vajadzēja atnākt Mežakam...

Dora. Nu skrej jau, skrej, gaidi savu Mežaku. (*Andris aiziet.*)

Krustmāte Anna (*nopūšas*). Jā, Mežaks... Tam jau vēl tagad mugura nav sadzijuse. Tādu zvērisku kaušanu! Viss pagasts brīnījies, kā viņš tādu kaušanu izturējis bez brēkšanas. (*Pēc brīža.*) Pagājušonedēļ viņš saticis draugus no Zilgales. Stāstījuši nesmukas lietas par manu brālēnu. It kā viņš esot Birzgali un vēl divus mežabrāļus nodevis. Tādai neķītrībai nu gan lāga negribas ticēt. Kā saimnieks Plauks jau bija ciets, tas tiesa, un par savu mantu cīnījies kā velns par grēcinieka dvēseli. Bet kādu nodot — nē, tam es neticu!

Kate. Ko nu, krustmāt, par tiem lielajiem saimniekiem var zināt? Atceries, kādus padomus Plauks deva ziemā Dzilnam un Kasparsonam? Uz negodu, uz nodevību skubināja!

Krustmāte Anna. Jā, ko visu nedara tie lielie saimnieki par savu mantu... Ne tā kā mēs — paputējušie rentnieciņi...

Zvans no ielas. Kate iet atvērt ielas durvis.

Andris (*uzskrien pirmais pa trepēm, aiz viņa Kate, tad Mežaks ar smagu kurvi*). Nu gan viņš nes daudz mantas! Traki smags kurvis!

Mežaks (*strādnieka blūzē, bālāks kā vasarā un ziemā, bet žirgtāks. Noliek kurvi uz bufetes*). Man sētnieks uz ielas prasa: «Kas tad tev tur par zeltu tai kurvī, ka viņš tik smags?» Kas nu par zeltu, es saku, nieka trauki vien jau ir — te jūsu ēdienu veikala saimniece paplašinot savu šepti. (*Sasveicinās ar krustmāti Annu, Kati un Doru.*) Kur t' to mantu noglabāsim?

Krustmāte Anna. Lai paliek vien tepat aiz bufetes, ilgi jau tai mantai te nebūs jāguļ.

Mežaks. Vai tad mūsu mežabrāļi iebrauks gan?

Krustmāte Anna (*paklusi*). Šodien jau gaidām.

Mežaks (*novieto kurvi aiz bufetes*). Tad jau projām neiešu. Lāime, ka man šodien «Fēniksā» vakara darbs.

Krustmāte Anna. Sēdies vien pie galda, pusdiena tūliņ būs gatava. (*Rāda uz galdiņu netālu no bufetes un pate aiziet uz virtuvi. Mežaks nosēžas pie galdiņa.*)

Dora (*Andrim, kurš aplūko te kurvi, te Mežaku*). Vai tu iesi laukā! Maisīties te vēl viesiem pa kājām! (*Andris noskrien pa trepēm.*)

Pirmais viesis (*steidzīgi uznāk pa trepēm, noliek platmali un apsēstas pie pirmā loga; runā ar Doru, kas viņu apkalpo, kā ar vecu pazīstamu*). Nu, kas pie jums šodien labs dabūjams? (*Lasa ēdienu karti.*) Tā pate vecā programma!

Dora. Pie mums, kungs, allaž viss no pirmās zortes! Viss svaigs, tikko no laukiem!

Pirmais viesis. Nu tad — lai notiek — zirņu zupu un cūkas karbonādi ar kāpostiem.

Dora aiziet uz virtuvi un drīz atgriežas ar zupu, pēc tam ar cūkas karbonādi. Gadījuma viesi, kurus apkalpo Kate un Dora, aizņem galdiņus, klusu pasūta ēdienus un paēduši aiziet.

Krustmāte Anna (atnes Mežakam ēdienu).
Tā. Iekod nu! (Atgriežas virtuvē.)

Uz trepēm soļi. Lēni, apskatīdamies ienāk Griška un Karsons. Viņiem laucenieku izskats: pašausī svārki, lakatiņi ap kaklu, garie zābaki; abi saulē un vējā iedeguši brūngani; abiem gari mati un nelielas bārzdeles, Karsonam kuplāka, Griškam plānāka; pieiet pie Mežaka galdiņa, sasveicinās un apsēstas. Pienāk Kate un Dora, abas smaida. Kate aiziet virtuvē.

Mežaks. Tātad dzīvi gan!

Griška. Sīkstas dzīvības kā seskiem. Ko tu tādiem padarīsi!

Mežaks. Stāsti vaļā!

Griška. Daudz, ko stāstīt. Teic labāk, vai manta ir. Mums patronas beigtas.

Mežaks. Vesels kurvis — ja tik varēsāt aizstiept.

No virtuves, rokas slaucidama un laimīgi smaidīdama, ienāk krustmāte Anna.

Griška. Re nu — krustmāte!

Krustmāte Anna. Vai die', vai die' — tādi cie-miņi! Un abi dzīvil...

Griška un Karsons smejas. Kate atnes no virtuves abiem ēdienu.

Griška. Katiņ, tev vēl tikpat laba sirds kā senāk? Bet tad nu gan ēdisim, Jān! Kā vilki! (Uz šķīvjiem un dakšiņām rādīdams.) No tādām lietām gan mēs esam atraduši! (Abi ēd. Krustmāte atgriežas virtuvē.)

Mežaks. Klau, Griška, — bet pastāsti gan!

Griška. Viens, ko varu teikt: šādas karbonādes

(*rāda uz šķīvjiem*) mums mežā necep! Lai gan cepešus ēdam arī mēs — atceries, Jān? — pat zirga cepešus...

Kate (*klausās Griškas stāstā*). Ej nu ej! Kur tad jūs tur tos zirgus medījāt?

Griška. Bij labs medījums, kad Birzgalis uz ulānu bēriša ielēca mežā. Mēs tak zirgu nevarējām sūtīt ulāniem atpakaļ. Nu tad ēdām ar zirga cepešus turpat vai visu nedēļu. Vai tā bij, Jān?

Karsons. Tāpat jau bij gan. Un tad sākām zaķus un stirnas medīt.

Griška. Un tā, lūk, mēs dzīvojam...

Ienāk otrais viesis un viešņa, nosēstas pie viena no vidus galdiņiem; nepacietīgi skatās uz apkalpotājām, bet Kate un Dora klausās Griškas stāstā un neievēro viesus.

Otrais viesis (*sit ar naudas gabalu pret galdu*). Vai te kāds apkalpotājs ar vairs ir vai ne?

Kate (*pieiet ar ēdienu karti*).

Viešņa (*pārskata ēdienu karti; nav apmierināta*). Es taču teicu, ka šādā veikalā nekā prātīga nav! (*Rausta plecus.*) Ko te lai izvēlas? (*Nosviež ēdienu karti.*) Dosit mums omleti ar šķiņķi — mēs steidzamies.

Kate. Tūliņ! (*Aiziet uz virtuvi.*)

Mežaks. Kā bij ar Birzgaļa iekrišanu? Vai tad tiešām Plauks viņu nodeva?

Griška taisās atbildēt, bet šai brīdī ierauga Mildu, kura uznāk pa trepēm no ielas. Kate ienāk ar omletēm otrajam viesim un viešņai, tad atgriežas virtuvē.

Griška (*Karsonam, paklusu*). Kā gan mēs viņai visu izskaidrosim?

Karsons (*tāpat*). Jāsaka vien visa taisnība. Viņa tak sapratīs.

Milda (*bālāka, daudz vecāka un nopietnāka kā senāk; pienāk pie galdiņa, kur sēd trīs biedri, un sa-sveicinās; tad Griškam un Karsonam*). Jūs nu gan izskatāties... mazliet šaubīgi. Tādi tipi uz ielām tiek ievēroti.

Karsons. Ko nu mēs uz ielām darīsim? Pilsētu jau mēs apskatīsim labākos laikos. Šoreiz paķersim savas pindeles, ko mums Mežaks atnesis, un laidīsim projām!

Viesi viens pēc otra samaksā rēķinus un aiziet.

Milda (*Griškam, pavēloši*). Stāsti!

Griška. Par mūsu darbību?

Milda. Par pulciņiem un tā tālāk — mēs jau zinām. Kā mežabrāļi taisās atbildēt uz sodekspedīcijas un baronu varasdarbiem?

Griška. Pēdējās dienās ir jau atbildēts.

Milda. Stāsti!

Griška. Uradņiku es nošāvu...

Dora (*pārtrauc*). Ak tad nošāvi gan to kveksi?

Griška. ...nošāvu pagājušonedēļ Zilgales kroga stadulā. Krogā viņš žūpoja visu ziemu.

Dora. Laikam tak sirdsapziņa miera nedeva...

Griška. Barons Rops krita aizvakar no mūsu lodēm. (*Klausītāji sakustas.*) Droši vien drīz par to rakstīs avīzēs...

Mežaks (*nokāsējas*). Tad beigts gan! Bet kā tad...

Griška (*turpina*). Novērojām, ka viņš mēdz jāt pie mācītāja ciemā. Nu tad sagaidījām ar turpat mācītājmuižas ganību krūmos, kad vakarā uz māju jāja. Bij tāda skaista mēnesnīca, — ek, Jānis nevarēja nopriecāties vien par jauko vakaru, — un, tiklīdz šis parādījās, tā gāzām virsū. Izkrita no sedliem kūleniski. Bet zirgs — ko tu domā! — tik mācīts: neskrien projām, apstājas. Kumeļu mēs piesējām me-

ziņā. Pats vēl bij dzīvs, paskatījās uz mani sarknām acīm, pazina... Grasījās tā kā roku kabatā bāzt — tur bij revolvers. Bet tad es iedzinu vēl vienu lodi pierē — kā savā laikā kāravu ķēniņam...

Dora. Par to nu gan jāpastāsta krustmātei ar!
(*Iziet virtuvē.*)

Milda. Un kā bij tā lieta ar Birzgali?

Griška (*stomās*). J-jā, tā bij nepatīkama lieta...

Milda. Stāsti visu. Ko tur runā par manu tēvu?

Griška. Uz pavasara pusi Birzgalis sāka slīmot — mitrumu un aukstumu mežā ne katrs var pānest... Viņš pa naktīm gulēja zemnieku mājās. Vienu nakti viņš ar diviem biedriem bij iegājis Plaukos, sak, vai nu Plauks nodošot vecu paziņu, pie tam vēl saimnieku... (*Apklust.*)

Milda (*nervozi*). Nu?

Griška. Plauks tomēr bij ziņojis muižā. Uz rīta pusi visus trīs arestēja. Pēc tam, pa ceļam, viņi bij «bēgot nošauti»...

Milda (*dobji*). Un kas būs tālāk?

Griška. Tālāk vairs nekas nebūs... Viss jau ir bijis...

Milda (*cieši skatās Griškā*). Tu pats?

Griška (*dobji*). Nē. Divi miliči no kaimiņpagasta... (*Klusums.*) Milda, tu neņem ļaunā...

Milda (*nokar galvu, pēc brīža pieceļas un iet uz virtuves durvīm, Kate aiziet viņai līdz*). Jā... ir jau pareizi. Ko lai dara...

Trijatā palikuši, Griška, Karsons un Mežaks brīdi cieš klusu.

Karsons (*sagrauzts*). Nepatīkamākais brīdis manā mūžā šāda saruna...

Mežaks. Sitiens pēc sitiena tai meitenei. Un viņa mūsu rajonā tik labi strādā...

Griška. Ja viņa tādas lietas nesapratīs, kas tad?

Ienāk divi viesi un nosēstas pie viena no vidus galdiņiem; nesaprašānā raugās pēc apkalpotājas. Brīdī vēlāk ienāk cilvēks ar brillēm un nosēstas pie dibensloga; novēro telpu un cilvēkus. No virtuves iznāk Dora, vispirms apkalpo viesus pie vidus galdiņa, tad iet pie cilvēka ar brillēm un pasniedz tam ēdienu karti.

Cilvēks ar brillēm (vidējos gados, paplucis; ilgi lasa ēdienu karti, tad atdod to Dorai). Glāzi tējas un sviestmaizi ar desu!

Dora (atnes pieprasīto un paliek aiz bufetes).

Krustmāte Anna (ienāk no virtuves, paklusu). Vai die, vai die, tādu galu!... Netieku gudra, ko tai Mildai tagad lai saku. Ziemā viena nelaime, tagad otra... Staigā pa istabu, galvu rokām apķēruse. To vien saka: «Nodevējs... Nodevēja meita!...» Tā kā šī būtu vainīga, ka vecais Plauks palicis par nelieti... (Griežas pie Doras.) Doriņ, bet kur tad paliek tavs Andris? Pusdienu laiks iet uz beigām, mums jāsāk trauki mazgāt — lai nāk un paēd. (Iziet virtuvē. Dora aiziet pa ielas izeju un pēc brīža atgriežas ar Andri.)

Andris (ar platu smaidu skatās Griškā un Karsonā). Es jau viņus uz ielas satiku. Tūliņ pazinu. (Ierauga cilvēku ar brillēm; paklusu uz māti.) To onkulīti tur pie loga es ar uz ielas redzēju, gar mūsu namu vien staigāja...

Dora (pārtrauc Andri). Kas tev nu daļas par onkulīti? Ej pie krustmātes, paēd. (Andris aiziet uz virtuvi. Dora — Griškam.) Tas cilvēks tiešām nav labs. Tādu laiku sēd pie glāzes tējas...

Cilvēks ar brillēm (pieskandina ar tējkaroti pie glāzes; Dora piesteidzas). Pudeli zeltera!

Dora (pienes cilvēkam ar brillēm zelteri un atgriežas pie bufetes). Tagad nu viņš vēl kādu stundu sēdēs pie zeltera!

Griška (*domīgi*). Laba tā lieta nav. Viņš ienāca drīz pēc mums.

Pārējie viesi, izņemot cilvēku ar brillēm, samaksā un aiziet.

Dora. Būs jāslēdz veikals ciet. Vakars ar jau tepat klāt vien ir. Teikšu krustmātei. (*Aiziet uz virtuvi.*)

Mežaks. Ja viņš ir spiegs, tad esam lamatās. Par velti tāds putns te nesēdēs. Un es vēl atstiepu tādu kurvi ar mantu — patronām, literatūru.

Griška (*Karsonam*). Vai tev kniebjamais kārtībā?

Karsons (*drūmi*). Labākā kārtībā.

Griška. Var iznākt mūziķis.

No virtuves ienāk krustmāte un Dora.

Krustmāte (*aiz bufetes stāvēdama*). Kungi, slēdzam! Pusdienas beigušās!

Mežaks, Griška un Karsons it kā taisās uz iešanu. Cilvēks ar brillēm kā negribēdams pieceļas un, visus klātesošos rūpīgi novērodams, aiziet. Metas krēsla.

Krustmāte Anna. Nu reiz tikām no viņa vaļā!

Mežaks. Ar to vēl tā lieta nav galā. Par velti tas cilvēks te nesēdēja.

Griška. Nav ko uztraukties. Bet aprunāties vajaga. Galvenais — kā dabūsim projām mūsu bagāžu? (*Aiziet aiz bufetes un mēģina celt kurvi.*) Velns — cik smags!

Karsons (*paceļ kurvi*). Tādu pekeli gan grūti būs aiznest.

Griška. Krustmāt, vajadzētu pasaukt arī Mildu. Aprunāsimies.

Krustmāte aiziet un pēc brīža atgriežas ar Mildu.

Milda (*vēl vairāk nobāluse; runā dobjā balsī*).

Ja jūs domājat, ka te ir bijis spiegs, tad tik mierīgi mēs te nevaram sēdēt. Kādam vajaga būt uz ielas.

Griška. Pilnīgi pareizi. Kāda no sievietēm varētu pa ielu pastaigāties.

Mežaks. Kādēļ sievietē? Te mūsu Andris node-rēs labāk. Doriņ, pasauc dēlu!

Dora (*virtuves durvīs*). Andri!

Andris (*ienāk no virtuves*). Kas nu bij?

Mežaks. Andri, uzklausies mani labi! Mums te būs maza sapulce, un tev jāuzmana, ka neuznāk poli-cija. Saproti?

Andris. Kas tur nu ko nesaprast? Tas man tīrā spička!

Griška (*Andrim*). Tad ej! Un, tiklīdz ko mani, — dzied šurp!

Andris. Nu ka tā! (*Noiet pa trepēm.*)

Milda. Vispirms jāgādā projām kurvis. Mežak, to tu novedīsi uz savu dzīvokli — tas vēl ir pilnīgi drošs, vai ne?

Mežaks. Liekas gan.

Andris (*uzskrien pa trepēm*). Tur tas onkulīts ar brillēm atkal ir uz ielas!

Mežaks. Te nu bij!

Karsons. Ved nu pekeli!

Griška. Tu esi malacis, Andri, ka tūliņ paziņoji. No tevis iznāks īsts bojēviks. (*Uzsit puisēnam ar roku uz pleca.*) Bet nu ej atpakaļ un raugi, kas no-tiks tālāk.

Andris. Nu ka tā! (*Aiziet.*)

Griška. Lieta paliek nopietna. Var iznākt kārtīga kaušanās. Cik mums īsti ir tās munīcijas? (*Aplūko kuroja saturu.*) Nu, ar šādu krājumu mēs varam turēties vai līdz rītam pret veselu rotu — par to es galvoju!

Milda. Runā nopietni, Griška. Nefantazē par kaušanos. Jums jātaisās projām no šejienes — tūliņ!

Griška. Mums? Un kādēļ ne tev?

Milda. Tā ir mana darišana!

Andris (*ieskrien aizelsies*). Nupat policija nākgan! Un tas onkulīts ar brillēm viņiem līdz!

Karsons. Te nu bij! Prātojām tik ilgi!

Griška. Tātad tomēr kaušanās, Milda! Dzīvi mēs ar Karsonu nepadosimies! Vai ne, Jān?

Karsons (*drūmi*). Dzīvi? Nekad!

Griška. Vai ielas durvis ir noslēgtas? Nav? Tūliņ vajaga noslēgt!

Dora noslēdz ielas durvis.

Andri, izskrej vēlreiz sētā, paskaties pa vārtiem, kas tur īsti notiek!

Andris iziet pa virtuves durvīm.

Krustmāte Anna. Vai die, vai die, kādā nu mēs esam ķezā!

Griška (*domīgi*). Jā, krustmāt, ir gan ķeza!... Vai zināt ko, biedri? Jūs te visi esat tādi legāli vai puslegāli cilvēki — paliekat mierīgi te, mēs ar Karsonu iesim uz ielas un sitīsimies cauri! Kas būs, tas būs!

Karsons. Kā tad — kas būs — būs!

Andris (*atkal ieskrien pa virtuves durvīm*). Viņi ielenc visu namu un sētu! Sieviešus un bērnus vien laiž ārā. Kā nāk vīrietis — apčamda un aiztura, apčamda un aiztura!

Mežaks. Skaidra lieta — ķer mežabrāļus!

Griška. Skaidra lieta — sievietēm uz pēdām jāatstāj šīs telpas!

Krustmāte Anna. Vai die, vai die, jāpateic tak Katei ar, kas notiek. Viņa tur ar tiem traukiem... (*Iziet virtuvē.*)

Dora. Tad jau jāmanās vien būs projām.

Griška. Uz karstām pēdām! Vīrieši atšaudīsies. Kas būs — būs!

Andris. Bet var tak aizšmukt pa jumtu! No mūsu mājas uz kaimiņmājas jumtu — tur tak ir trepītes.

Mežaks. Andrim taisnība: pa jumtiem var aiziet, ja palaimējas. Par to esmu domājis.

No ielas atskan zvans.

Griška. Tā — nupat jau sākas sturmēšana — uz ielas nav varējuši sagaidīt. Milda, Dora, krustmāte, Kate — projām! Tūlīņ!

*Ienāk — uztrauktas — krustmāte un Kate.
Zvans atkārtojas.*

Dora. Nu, tad ardievu, biedri! (*Nem Andri aiz rokas.*)

Krustmāte Anna. Ardievu, ardievu! Mildīņ, nāc!

Kate. Uz redzēšanos!

Andris (*izraujas mātei un atskrien vēlreiz atpakaļ; Griškam*). Bet tad sadod viņiem pa maku un šļūc vien pa jumtu projām! Kad tiksī laukā — pasvelp, es jau tepat uz Matīsa ielas būšu.

Griška (*smaida*). Labi jau, Andri, labi — pasvilpšu. Dzīvo vesels!

Krustmāte Anna, Kate, Dora un Andris aiziet pa virtuves durvīm.

Griška. Un tu, Milda? Ko tu vēl gaidi?

Milda. Es palikšu ar jums.

Griška. Neprāts! Tu tak nelīdīsi ar mums pa jumtiem!

Uz trepēm krustmātes Annas balss: «Mildīņ, nāc tak!» Pie ielas durvīm troksnis: policija sāk tās uzlauzt. Jau dzirdami uz trepēm sofi.

Griška (*pieskrien pie durvīm, kas ved uz ielu, izrauj revolveru un izšauj veselu lādiņu; ieliek revolverā jaunas patronas; dzirdams, ka uzbrucēji šaudami bēg atpakaļ*). Tā — nu varam atvilkt elpu. (*Sviež uz trepēm krēslus un mazākos galdus.*) Nu mums ir laiks apdomāties, kamēr viņi tur uz ielas

prātos, kā šo cietoksni ieņemt. Tikai patronas — patronas šurp! (*Abi ar Karsonu paceļ kurvi uz bufetes un bāž kabatās patronas.*)

Karsons (*atrod zem patronām literatūru*). Paskat! Te jau ir cita manta ar! Zēl gan tiem gnīdām tādas lietas atstāt. Pāra eksemplārus «Cīņas» tomēr paņēmsu. (*Bāž «Cīņu» iekšējā svārku kabatā.*)

Mežaks (*gar sienu uzmanīgi lien pie dibensloga, kas iziet uz ielu*). Kā tad — viņi sakārtojas, viņpus ielai. Ir jau zaldāti ar. Tūliņ mūs apšaudīs!

Tikko Mežaks atvilcīs no loga, kad jau atskan šauteņu zalve; logos izbirst ložu sadragātie stikli.

Griška. Nu vairs nav ko vilcināties, biedri! Ejam! Milda, ej pa priekšu! Ja citādi nevarēs, mēs tevi pacelsim!

Milda (*revolveru paceldama*). Es te palikšu pēdējā! (*Saskatās ar Grišku.*)

Griška (*sāpīgi*). Eh, Milda, Milda! To es no tevis nebiju gaidījis!...

Mežaks, Karsons un Griška iet uz virtuves durvīm. Pie trepēm uz ielas dzirdama kņada.

Griška (*atgriežas, lūdzoši*). Milda, vēl nav par vēlu!

Milda (*cieti*). Ej, es tev saku!

Griška kā izmisumā atmet ar roku un seko Mežakam un Karsonam, kuri pazūd aiz virtuves durvīm. Šai brīdī ielas durvis tiek uzlauztas. Pa trepēm laužas uz augšu policija. Milda šauj. No trepēm atskan pretim uzbrucēju šāvieni. Milda krīt. Pirmais ieskrien istabā, revolveri rokā turēdams, cilvēks ar brillēm un kā nesaprašanā apstājas. Tālumā, pāri jumtiem, atskan Griškas svilpiens.

Priekšgars

Publicēts pēc pirmizdevuma (Maskava, izd. «Prometejs», 1935)